Библиотека им. А. С. Пушкина

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1985 чылдың октябрь 9 среда

№ 234 (12935)

1925 чылда үндезилеттинген.

Өртээ 3 көпеек.

ЭКОНОМИКТИГ КИЖИЗИДИЛГЕ

Амгы үеде идеология ажылының хөй темалыг ажыл-чорудулгазының бир үндезин айтырыы — ажылчы чоннуң экономиктиг кижизидилгези. Бистиң Коммунистиг партиявыс чогаадыкчы идепкейлиг ажылдаарының, сагылга-чурумну быжыглаарының, харысалгалыг чорукту улам күштелдирериниң айтырыын совет кижилерниң мурнунга шыңгыы тургузуп, ажылчы чонга экономиктиг бодалдың чаа хевирин кижизидериниң, камналга чурумун улам экижидериниң сорулгазын салган. Бо чылдың сентябрьда Тюменьге болган чөвүлел хуралга М. С. Горбачев: «Камналга чурумун күштелдирерин быжыг планныг болгаш организастыг үндезинге тургузар, ону бистиң бүгү ажыл-агый чорудулгавыстың эң чугула кезээ болдурар ужурлуг бис»— деп онзалап демдеглээн.

Ол сорулганы чедип алырының чарылбас кезээ — экономиктиг өөредилгениң шынарын экижидери болгаш түңнелдиин чедип алыры, ооң амыдырал-биле харылзаазын улам күштелдирери. Камналга, хумагалал дугайында айтырыг бөгүн чаа тургустунуп келбээн деп чүве билдингир. Ниитиниң байлаанга, чоннуң өнчүзүнге ээ-харыысалгалыг, хумагалыг болурун Совет күрүне кезээде чугула айтырыгларның бирээзи кылдыр санап келген. А бөгүн чурттуң экономиказын дүргени темп-биле, интенсивтиг арга-биле хөгжүдериниң айтырыы эң чидии-биле тургустунуп турар. Ынчангаш ол айтырыг бүдүрүлге, ажыл-агый бүрүзүн углап башкарарын чаа ёзу-биле көөрүн шыңгыы негеп турар. Ону херек кырында дарый шиитпирлээри ындыг-ла белен эвес, нарын болуп турар.

Камналга айтырыын үениң негелдезинге дүүштүр тургузарынга бир кол шаптыкты эң ылаңгыя чамдык удуртукчу эштерниң эрги ёзу-биле ажылдап, эреңгейлээр чоруктан уштунуп чадап турары ужураштырып турар. Чижээ, Бай-Тайга районнуң «Тээли», «Мурнакчы» совхозтары бо чылдың январь-июль айларында электроэнергияны көрдүнген хемчээлинден кайызы-даа 60 муң киловатт-шак ажыр чарыгдаан. Ол совхозтарда электроэнергия чарыгдалының учёт-отчёту сандаргай, ынчангаш ону камнаарының айтырыы тургустунмайн-даа турар. База бир чижек. Улуг-Хем районнуң «ҮТКА 25 чылы», «Улуг-Хая» совхозтарының 70 автомашиналарын хынаарга, оларның 40-ниң спидометрлери шын эвес ажылдаар азы шуут ажылдавас болган. Бо чижектер эрткен өөредилге чылында ол совхозтарга экономиктиг өөредилге эреңгей, сөс кырында чоруп, практиктиг амыдыралдан хоорук эртип турганын, чолаачылар, механизаторлар болгаш өске-даа дыңнакчылар ортузунга камналганың хууда санын ажыдарының чурумун өөретпейн турганын, ук совхозтарның удуртукчулары, тускай эртемниглери, пропагандистери камналга айтырыын тоомча чок көрүп турарын дорт херечилеп турар-дыр.

Бо өөредилге чылында ол четпестерден уштунуп, кижи бүрүзүнге хамаарыштыр тодаргай адрестиг экономиктиг кижизидилгени чорудуп, ажылчындан удуртукчуга чедир дыңнакчы бүрүзүн ниитиниң байлааның хумагалыг камгалакчызы, ажыл-агыйның ёзулуг ээзи кылдыр кижизидери хүннүң негелдези болуп келген. Ынчангаш экономиктиг кижизидилгениң түңнели келир үеде, каш чыл эртерге эвес, ам дораан бо беш чылдың төнчүзүнде, келир беш чылдың эгезинде тодаргай көзүлген турар ужурлуг. Бистиң ажыл-агыйжы чедиишкиннеривис ажылчын бүрүзү партияның чон мурнунда салып турар сорулгазын эки билир болза, ону амыдыралга боттандырарының херээнге медерелдии-биле идепкейлиг киржир. Ынчангаш ажылчы чоннуң экономиктиг кижизидилгезиниң баштайгы чадазы экономиктиг өөредилге, ону амыдырал-биле сырый холбап, бедик деңнелге чорудары деп чүве билдингир. Эрткен өөредилге чылында бо талазы-биле ээзэш эвес ажылдар кылдынган.

«Тыва кобальт» комбинатка, «Торгалыг», «Найырал», «Тиилелге» совхозтарга, Кызылдың куш, дааранылга фабрикаларынга политиктиг, экономиктиг өөредилге шынарлыг, дээштиг чоруп, камналга, хумагалал айтырыгларын, ээ-харыысалгалыг болур чорукту, экономиктиг өөредилгениң кичээлдерин амыдырал-биле сырый холбап чорутканының, камналганың хууда санын дыңнакчы бүрүзү ажыдып, бот-орулга-чарылгалыг болгаш керээлиг арга-биле ажылдаарын шиңгээдип ап келгениниң түңнелинде ук бүдүрүлгелерде ажыл-агыйжы чедиишкиннер көскүзү-биле экижип турар.

Бистиң чуртувус бай-байлак, экономиктиг күчүзү улуг. Ынчалза-даа кижиниң мөзү-шынарының, угаан-бодалының өзүлдезинден өске төнчү чок чүве черле турбас. Ынчангаш ол бүгүнү бис ажы-төлүвүске, келир үениң салгалынга арттырарының бүгү аргаларын ажыглаар, төтчеглекчи чоруктуң бүгү хевирлеринге удур кажан-даа, каяа-даа эптеш чок туржур, ажылчы чоннуң экономиктиг кижизидилгезин бедик деңнелге чорудар ужурлуг бис.

Чогум-на ооң ужурунда пропагандист кадрлар-биле ажыл: оларны информация-биле чепсеглээри, ниити теоретиктиг билиин, методиктиг мергежилин бедидери, кичээл эрттиреринге оларга таарымчалыг байдалды тургузары чер-черде партия организацияларының кезээде кичээнгейиниң төвүнге турар ужурлуг. Пропагандист бүрүзүнүң хүлээлгези — теоретиктиг билиглерни практиктиг ажыл-чорудулга-биле холбап тургаш, дыңнакчыларның хөй-ниитичи, ажыл-агыйжы идепкейин көдүрүп, партияның экономиктиг политиказын боттандырарының херээнге бердинген ажыл-агыйның, бүдүрүлгениң ёзулуг ээлерин кижизидери.

СЭКП-НИҢ XXVII СЪЕЗДИЗИН ТӨЛЕПТИГ УТКУУР

БОРА-ХӨЛДҮҢ ТАРААЖЫЛАРЫНДА

КҮШ-АЖЫЛЧЫ АЛДАР ТУГУН бөгүн «Шын» солун Чөөн-Хемчик районнуң СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтуң Бора-Хөл хову-трактор бригадазының комбайнери Алексей Ооржакка тураскаадып көдүрген.

Комбайнерлер аразында социалистиг чарышка ол тиилекчи болуп, СКД-6 комбайнынга хүнде 16,7 тонна тарааны бастырар турган, 30—32,6 тонна чедир бастырып турар. Ол бодунуң кызымак ажылы-биле эш-өөрүнге эки үлегер-чижекти көргүзүп турар.

Тарааажылар, дүжүттү чидириг чок ажаап алыры дээш социалистиг чарышты улам калбартыңар!

СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтуң Бора-Хөл хову-трактор бригадазы дүжүт ажаалдазын уламчылавышаан. Совхозтуң 150 гектарга тарааны арбай бо чылын чаагай үнген, ону дорт кестирип ажааган, дүжүдү гектардан-на 16 центнер болган. 242 тонна арбайны үрезинге ажыглаары-биле шаңда арыглап, кургаткан. Ында 820 гектарда кызыл-тасты шуптузун тавычадай кестирерин дооскан. Кургааныы удур-ла бастырып, ажаап турар.

Бора-Хөлде Алексей Монгуштуң удурткан хову-трактор бригадазы ниитизи-биле багай эвес ажылдап турар. Бригада төвүнде тарааажыларның бо чугула кампания үезинде анаа хонуп, ажылдаарынга таарымчалыг байдал тургустунган. Общежитиени, кызыл-булуңну дерип кааны эки. Столовааның ажылдакчылары изиг аъш-чемни белеткеп, комбайнерлерни, чолаачыларны хандырып турар.

Совхозтуң профэвилел комитеди (даргазы А. К. Сат) тарааажылар ортузунда социалистиг чарыштың хүн бүрү түңнелин үндүрүп, оларга дыңнадып турар. Комбайнерлер Алексей Ооржак, Оттуг-оол Монгуш, Чкалов Ховалыг олар хүнде-ле 20 тонна ажыр тарааны бастырып, мурнуку одуругда чоруп турарлар. «Тээли» совхозтуң комбайнери Казак-оол Хертек ында дүжүт ажаалдазынга дузалажыры-биле чедип келгеш, хүнде нормазын 130—140 хуу чедирип, шаңнадып-мактадып турар. Комбайнерлер Андрей Сарыглар, Бөртей-оол Сат, чолаачы Олег Монгуш ышкаш дүжүт ажаалдазының мурнакчылары хөйнү адап болур. Ол ажылга Хайыракан суурнуң албан организацияларының коллективтеринден шефчилер, туүйбу заводунуң ажылчыннары дузалажып турарын шаң эргелекчизи Д. К. Ондар чугаалап турган.

Бо чылын тарааның үнүжү-даа, быжары кончуг орайтааныдан совхозта дүжүт ажаалдазы база орайтап турары ол. Ынчалза-даа дүжүт багай эвес, ортумаа-биле гектардан-на 12 центнерден кудулавайн турар. Эки бышкан арбайны дорт кестирип, ажаап алган. Октябрь 1—2-ге чедир аяс, чылыг хүннер турганы-биле сыпта суланың быжарынга кончуг таарымчалыг болган. Суланы дорт кестиреринче сөөлгү хүннерде 7—8 комбайннарны чорудуп турган.

Н. ООРЖАК.

ЧУРУКТА: мурнакчы комбайнер Казак-оол Хертек.

К. ШАҢГЫР-ООЛДУҢ фотозу.

ПЛАНГА НЕМЕЙ 3 МИЛЛИОННУ

Элегес-Аксының керамиктиг хана материалдарының заводу сөөлгү кварталда чедиишкинниг ажылдаан. Коллектив республиканың мурнакчы бүдүрүлгелерниң эгелээшкинин деткип, партияның XXVII съездизинге уткуштур бедиткен социалистиг хүлээлгени алган.

Мурнуку чылдарга бодаарга, бо чылын завод туүйбу бүдүрериниң планын ажыр күүседип турар апарган. Хожудаашкындан уштунар сорулга-биле каш дакпыр күжениишкинниг ажылдап, иштики курлавырларга даянып тургаш, чылдың болгаш ниити беш чылдың планныг онаалдаларын доллур болгаш ажыр күүседир сорулга салдынган. Чүгле күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедиткениниң үндезини-биле туүйбу бүдүрүкчүлери бедик күш-ажылчы көргүзүглерни чедип ап болурун сөөлгү айның түңнели бадыткап турар.

Бар арга-курлавырларны санап көргеш, коллектив чыл планын ноябрь 7-де доозар деп шиитпирлээн. Пландан ажыр 200 муң ажыг туүйбуну бүдүрер. Съезд ажыттынар хүнүнге чедир завод ийи айның планын күүседир болгаш пландан ажыр 261 муң рубльдиң продукциязын сайгарар. Ниитизи-биле партийжи съездиге уткуштур Элегес-Аксының заводу 3 миллион туүйбуну немей бүдүрерин хүлээнген.

Технологияны чаартып, эртем-техниктиг депшилгениң чедиишкиннерин бүдүрүлгеге ажыглап тургаш, чыл төнчүзүнге чедир туүйбунуң марказын 100, келир чылдың баштайгы айларында 105 чедирер. Тудугларга хөй саның, эки шынарлыг туүйбуну бээр сорулга туруп турар.

Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн планга немей өстүрери чугула сорулгаларның бирээзи. Чыл планынга хамаарыштыр күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн 21,9 хуу ажыр күүседир, съездиге уткуштур ийи айның бо талазы-биле планын 1 хуу немей өстүрер.

Продукцияның бот-үнезин планнаттынганындан 9,5 хуу кудуладыр. Ниитизи-биле 20 муң киловатт-шак электри энергиязы, 20 муң тонна хемүр-даш, 3 муң рубльдың чиг эди, 2 муң рубльдың кывар-чаар чүүлдери камнап алдынар.

Ажылды организастааның экижидип тургаш, чидиригни эвээжедир. 4 бригаданы керээлиг аргаже шилчиткен соонда, ээлчег аразының туруушкунун шуут чидирери санаттынган. Туруушкуннар саны бо чылын мурнуку чылдарга деңнээрге, дыка кызырылган. Бо талазы-биле хемчеглер ам-даа алдынар.

Кадрларның билиг-мергежилин бедидер талазы-биле тодаргай хемчег ажылдар кылдынар. Чеден ажыг ажылчыннарны белеткээр, үжен кижиниң мергежилин бедидер, үш кижини өөредип чорудар.

Завод социалистиг чарышче Кызылдың туүйбу заводунуң коллективин кыйгырган.

С. ШЕЙКИНА,
«Тыва тудуг материалдары» каттыжышкынында кол экономист.

ЭҢ ЧААГАЙ ДҮЖҮТ

Өвүр районда «Торгалыг» совхозтуң болгаш Таңдыда Дуржулга станциязының дуржулга-бүдүрүлге ажыл-агыйының ажыл-ишчилериниң СЭКП-ниң ээлчеглиг съездизин төлептиг уткуурунче кыйгырыын бистиң хову-трактор бригадазының коллективи чугаалажып көргеш, ону изиниг-биле деткээн болгаш немелде хүлээлгелерни алган. Ук хүлээлгелерин амыдыралга боттандырар талазы-биле ажыл бо хүннерде түлүк чоруп турар.

Бот-орулга-чарылгалыг бригада беш чылдың доозукчу чылында 4 750 гектар кызыл-тас тараан. Совет Конституция хүнүнге чедир ол тарааның 2 500 гектары ажааттынган. Ооң ажааган дүжүдүвүс бир гектарга онааштыр 25 центнер болган. Ол дээрге планда көрдүнгенинден болгаш немелде хүлээлгеге алганывыстан ийи катап ажып турар көргүзүг-дүр. Ол чедиишкинни бригаданың кежигүннери СЭКП-ниң XXVII съездизинге тураскаадып турар.

Бригаданың хамык шөлүнүң ортузунда 160 гектар черге кызыл-тас тараан бис. Ооң чанында шөлдер гектардан-на 20—25 центнер дүжүт берип турда, ол шөл 45 центнерни берген. Бистиң «Тиилелге» совхозтуң хову зоназынга туржук, республиканың бүгү девискээриниң кайы-даа булуңунга сөөлгү чылдарда көстүп көрбээн дүжүт моон канчап үнгенил? Ындыг дүжүттүң алдынганынга баштай кым-даа шынзыкпайн турган. Совхоз директору Вадим Оралбалович Оюн, боду республиканың хоочун агрономнарының бирээзи, тараа сөөртүрүүнүң талазы-биле бүгү документилерни сайгарар, шаңда тургускан дензини катап-катап хынаар ужурга таварышкан. Ынчалза-даа кайы-даа чазыг тывылбаан, гектардан 45 центнер дүжүт шын болган.

Дөртен беш центнер дүжүт дугайында чугаа тарааажылар арасында үзүлбестээн. Шынап-ла, чаъс-чаашкын чаңгыс ол 160 гектар дөрбелчин шөлге чаап турбаан болгай. Хүн база чүгле ол шөлдү тырыдып турбаан. Үрезин база кожазында шөлдеринден ылгал чок. Мен бодап көөрүмге, хөрзүнүң ажылдап кылырынан эгелээш бүгү агротехниктиг ажылдар, үрезинниң шынары болгаш ооң чажар хуусаазы, минералдыг болгаш органиктиг чемишчидилгелерин дээштиг болгаш өске-даа чүүлдер шуптузу дүгжүп келген. Келир чылын ол-ла бүгү ажылдарны өскертпезин шиитпирледивис. Оон ыңай дуржулга кылыр бир шөлдү база немей тургустувус. Ам хөрзүнүң канчаар ажылдап кылганын, ооң хуусааларын, чемишчидилгениң хемчээлин болгаш өске-даа чүүлдерни өөренип көрүп тур бис. Кедээ ажыл-агыйның дуржулга станциязы-биле харылзааны база быжыглаар бис. Ынчангаш келир чылын моон-даа бедик дүжүттү алыры планнап тур бис.

Бо чылдың дүжүдүн чидириг чок ажаары, он биргы беш чылдың планныг онаалдаларын болгаш социалистиг хүлээлгелерин доллур болгаш ажыр күүседири, ол ышкаш он ийиги беш чылды чедиишкинниг эгелээри —СЭКП-ниң XXVII съездизинге күш-ажылчы белек. Ынчангаш бригада керээзи-биле ажылдап турар бистиң коллективтиң кежигүннери салдынган сорулгаларны амыдыралга боттандырар дээш бүгү күжүн салып турарлар.

Д. ДАНДАР,
хову-трактор бригадазының бригадири. Күш-ажылчы Алдар орденниң ийиги болгаш үшкү чергелериниң эдилекчизи.

АЖААЛДАЗЫН ДООСКАН

Каа-Хем районнуң «Совет Тыва» совхозунуң хову ажылдыглары СЭКП-ниң ээлчеглиг XXVII съездизин төлептиг уткуур дээш калбарган бүгү чоннуң социалистиг чарыжынга идепкейлиг киржип, бо чылдың дүжүт ажаалдазын Совет Конституцияның хүнү — октябрь 7-ге чедир дооскан.

Шупту ниитизи-биле 2060 гектар тараа культураларының шөлдеринден 2705 центнер тарааны бастырып, гектар бүрүзүнден 13,1 центнер дүжүттү ажаап алдывыс. Бо хүннерде ажааттынган тарааның шөлдериниң саваңының ажаалдазы дооступ, 2000 тонна ажыг саваңны пресстээш, малчын коданнарже сөөртүп турар. Совхозтуң ажыл-ишчилери күрүнеге тараа дужаарының планын ийи катап ажыр күүседир дээш бүгү хемчеглерни ап, келир чылга үрезинни болгаш мал чеминге фуражты бүрүнү-биле уруп алганнар.

Комбайнерлер арасынга социалистиг чарышка Валерий Койгунмай, Ким-оол Делгер, Владимир Дадар, Маадыр-оол Саая тус-тузунда 400-530 тонна чедир тарааны бастырып, шылгараннар. Механизаторлар оон ангыда күскү чер андарылгазын доозуп турарлар. Оларның арасында Кадарчы-оол Койгунмай, Юрий Даваалай шудургу ажылдап турарлар. Сайгарылга баазазынче тараа сөөртүп турар чолаачылар Павел Намдан, Сергей Дармажаа, Маадыр-оол Кенден хүн нормазын 210-220 хуу чедир күүседип, эрес-кежээзин көргүзүп турарлар.

Ажыл-агыйның ниитиниң малынга чем белеткекчилери база бо чылын шудургу ажылдаан. Комсомолчу-аныяктарның мал чеми белеткээр тускай бригадазы 2520 тонна сигенни, 2240 тонна сенажты, 6201 тонна силосту белеткеп, мал чеминиң белеткелиниң бүгү хевирлеринге планныг онаалдаларын күүседип шыдаан.

Совхозтуң дирекциязы, партком болгаш профком кедээ ажыл-агый ажылдакчыларының байырлалынга тураскаадып, арткан хову ажылдарын болгаш кыштаглаашкынга белеткел ажылдарын дүрген доозарынче углаан шалыпчы беш хонуктуң чарыжын бүгү ажыл-ишчилерниң ортузунга чарлаан.

Ажыл-агыйның комбайнерлери социалистиг чарыштыг кожалары «Бурунгаар» совхозтуң тарааажыларынга дузалажып кирипкен.

С. СЕДЕН-ООЛ.
«Совет Тыва» совхозтуң директору.

СТУДЕНТИЛЕРНИҢ КИРЖИЛГЕЗИ

Башкылар Светлана Хопуя, Нур Мухамед Нуртыев оларның удуртулгазы-биле Кызылдың пединститудунуң студентилери 25 кижи «ҮТКА 25 чылы» совхозтуң дүжүт ажаалдазынга дузалажып, бир ай хире ажылдап турар. Студентилерниң комиссары, СЭКП кежигүнүнге кандидат Владимир Ооржактың башкарылгазы-биле олар совхозтуң 45 гектар картофелин казып, ажаарын кыска хуусаада дооскан.

Арыг-Үзүүнде ногаа бригадазының капустазын чүдүрүп ажаарынга идепкейлиг киришкен. Бо хүннерде Арыг-Үзүүнүң төп шаңында дүжүрген 269 тонна суланы арыглап, кургадыр, сайгарар ажылды олар эрестиг кылып турарлар. Ол ажылды олар бо хүннерде доозарын шиитпирлээш, эртен эртеден кежээ орайга чедир ажылдап турар.

Дүжүт ажаалдазынга студентилерниң бедик бүдүрүкчүлүг ажылдап турарын совхоз дирекциязы, партия, комсомол комитеттери мактап турар.

Т. ОЧУР-ООЛ.

Экономика камналгалыг болур ужурлуг

БАЖЫҢНАРНЫ МАГАДЫЛАЛДЫГ ТУДАР

Өвүр районда Хандагайты суурнуң чурттакчызы А. Семис-оолдуң «Көдээге чурттал-га бажыңы кандыг болурул» деп бо чылдың сентябрь 5-те № 206 «Шынга» парлаттынган чүүлүн номчааш, аңаа деткиишкин кылдыр бодумнуң саналдарымны база бодалдарымны немекседим.

Сөөлгү үеде көдээге колдуунда тускай серияның ийи аал чурттаар бажыңнарын тудуп турар. Бо бажыңнарның өрээлдери хөй болгаш хөй ажы-төлдүг чурттакчыларга кончуг таарымчалыг. Өөреникчилерниң кичээлдээринге, улуг улустуң дыштаныырынга эптиг кылдыр телевилээп бо бажыңнарны ам-даа көвүдедир тударын күзеп болур.

Ынчалза-даа канчаар тудуп турар бис деп айтырыг бар. Бажыңны эң эвээш чарыгдалдарны үндүрүп тургаш, шынарлыг кылдыр тудары күзенчиг. Тудкан сөөлүнде аңаа чурттаар кижилерниң амыдыралынга бүгү талазы-биле чогумчалыг байдалдарны тургузарын база бодаза эки.

Үстүнде айыттынган чагааның авторунуң айыткан чүүлдери чүгле Хандагайтыда эвес, өске-даа суурларда база бар болуп турар. Чаа туткан бажыңнарның ханаларын эптей салган чудуктар өл турда-ла даштындан хаарылгалаан манза-биле шыва кагары шын эвес болбайн канчаар. Оон уламындан өл чудуктар чырылбас, а бир эвес чырылза-даа, шып каап манзалар бода мал ээгилери дег, хөртейип туруп бээр. Ийи аал чурттаар бажыңның даштын шыварынга 4—5 кубометр манза херек деп айыткан-дыр. Таңды районнуң Бай-Хаакта бир кубометр бажың шывар манзаның өртээ 200 рубль чеде бээр. А ол манзаны сөөртүп эккээри, тудугжунуң ажыл төлевири дээн чижектиг чарыгдалдар-ла хөй. Тудуг материалдарын болгаш кижи күжүн камналгалыг, хумагалыг ажыглаар болгай. Ынчангаш чаа туткан бажыңнарны манза-биле шыпкан херээ бар бе? Ооң орнунга ол манзаны өскээр ажыглаары эки эвес бе? Бо бажыңнарның кладовказы кызыы, ону улгатырып болурунуң аргазы бар. Улуг өртектиг бажың шывар манза орнунга кладовка кылыр, бир кубометрде өртээ 104 рубль өске манзаны чүге бүдүрүп болбазыл? Бир эвес бажыңнарны шывары албан, суурларның көрүштүг болурунга салдарлыг деп санаар болза, бажың ханалары салган чудуктар кургай бээрге кылып болбас бе?

Бажыңның печказының ыш үнер хоолайын от салыр черден дорт үндүрери база шын эвес деп, А. Семис-оолга каттыжар мен. Үш ыш оруктуг печка эң таарымчалыг болур. Ыш оруктары ынчап ээзн алгыг болур болгаш хөө-биле белен дуглалбас. Өске бир саналым: хөө аштаар эжиктерни кылып каары чурттакчыларга эптиг болгаш печканың ажыгдалын узадыр. Бай-Хаактың чурттакчылары бажыңнарында дорт хоолайларлыг печкаларын бускаш, ыш үнер ээр-дагыр үш оруктарлыг кылдыр эде туттуруп ап турар. Ындыг печкалыг бажыңнарга чылыг үр үеде ызырныр болгаш хөмүр-даш, оттулар ыяш чарыгдалы эвээжээр. Оон ынай ээр-дагыр хоолайлардан үнген ыш хөө кара эвес, ак-көк өңнүг болур, харын хөө-биле шоолуг шыппазын эскерип болур.

Оон аңгыда чуртталга бажыңнарының даштыкы херимнериң стандарттарга дүүшпес үүрмек манза-биле муңгаштай херимнеп кагза эки дээни шын-дыр. Көдээ чурттакчыларның хөй нуруузу дузалал ажыл-агыйлыг, мал-маган, дагаа-кушту тудуп турарлар. Дагаалар чайгы үеде кудумчуга, херим артынга чемнеп кылаштажыр. Олар өске бажыңнарның ногаа тараан огородтарынче кирип, саза базып, чемнеп бээри хаая эвес. Ол ышкаш хат-казыргы шаараш херим өттүр бокту, саазынны книр хадып кааптар, а бир эвес муңгаш херим турган болза, ооң кыдыынга чыглы берген чыдар: бок төгер черже дажыырынга эптиг.

Херим иштинде, арыгланыр бажың чанында бүдүн чартык дөрбелчин метр хемчээлдиг бок төгер черни бо-ла кылып каап болур. Ону ажыглаар чурттакчылар барык чок, чүге дээрге ооң хемчээли бичии, төккен бокту сөөртүр дээш оон уштуп алыры берге. Ынчангаш бок төгер черни ажыглаарынга эптиг кылдыр кылыр болза эки.

Ол ышкаш, солун арнынга чугаалаары арай эпчок-даа бол, база бир таарымча чок чүүл бар. Ол дээрге чаңгыс бажыңның ийи талазында чурттакчыларның арыгланыр черлерин чаңгыс оңгар кырында тудуп кааны болур. Арыгланыр черлерин өг-бүле бүрүзүнге тускай турар кылдыр тудар болза эки, аңаа артык хөй чарыгдал-даа үнмес.

Мен бодум элээн каш чылдар иштинде чаа туткан чуртталга бажыңнарын хүлээп алыр күрүне комиссиязының кежигүнү болуп чордум. Ол үеде эскерип чорууурга, электриктер электри розеткаларын кайда телевиледе айыткан болдур, аңаа кылып каан болур. А соонда ол бажыңнарже көжүп кирген чурттакчылар ол розеткаларны өскээр көжүрүп, оларның турар айы-биле эт-севин салып чадап шаг болур. Бистиң өйде совет өг-бүле бүрүзү электриниг херек, соодукчу, хеп чуур, дааранып машина, радиола, телевизор дээш хөй эт-септиг болур. А чаа бажыңнарда оларга четчир розеткалар чок, чаңгыс өрээлде чаңгыс розетка суг турар. Чурттакчылар үүрмек-даа бол, эде кылыышкыннарны чорудуп турар. Чаа бажыңның тудуу дооступ турда, аңаа чурттаар кижилер база билдине бээр болгай. Оларның күзелин барымдаалап, тудугжулар телевиледе көрдүнмээн чамдык үүрмек ажылдарын кылып берзе кандыгыл? Дөмей-ле соонда эде кылыр апаар чүвени чаңгыс үзе кылып алза эки эвес бе?

Республиканың бүгү тудуг организациялары телевилел организациялары-биле дугуржукаш, телевиледиң кол үгшиинден чайлавайн, чамдык эдилгелерни кылза кандыгыл? Кандыг-даа чуртталга бажыңын магадылалдыг, кижилерниң чурттаарынга эптиг кылдыр, артык чарыгдал болдурбайн тудары чугула. Ынчангаш бистерниң — чурттакчыларның санал-оналын база кичээнгейге ап көрзе черле артык эвес боор.

М. ХУРАГАН-ООЛ.
Таңды район,
Бай-Хаак суур.

Кескү агитация: көрүлде чоруп тур

АЖЫЛ-ХЕРЕКЧИ ЁЗУ-БИЛЕ

Ыткыр сестерден тодаргай ажыл-херекче шилчидир дугайында партияның негелдезин ёзугаар кескү агитацияны чаарты тургузуп, ооң хейге кескү, амыдырал-биле сырый холбаалыг, доктаамал чаартынарын чедип алган турарын Бай-Хаак суурда албан черлери, организациялар, өөредилге черлери кичээнгейге ап турар. Кескү агитацияның болгаш политиктиг плакаттың Бүгү-эвилел көрүлдезиниң «Кижи күш-ажылы-биле алдарлыг» деп девиатиг көрүлдезиниң ийиги ээлчээ көрүлдениң негелдези-биле хоорайларга, районнарга, областарга, крайларга, автономнуг республикаларга бо чылдың июнь-август айларда эрте берген. А ону Таңды районга сентябрьның төнчүзүнде түңнээн.

Район төвүнде турар күш-ажылчы коллективтерниң колдуу көрүлдеге хире-шаа-биле багай эвес киржип келген. Суурнуң мурнуу-чөөн талазында кожа-кожа турар организациялардан Кызылдың орук-септелге-тудуг участогунуң № 2 прораб участогун, № 585 КМК-ны, районнуң суггарылга эргелелин, сельхозхимия организациязын болгаш суурнуң кол кудумчузунда турар албан черлеринден, организациялардан Бай-Хаак ортумак школазының даштыкы девискээрин, районну болгаш оон-даа өске албан черлерин барып көрдүвүс.

СЭКП-ниң XXVII съездизинге алдар болдурган бо көрүлдени февральдан эгелеп чарлаан хиреде-ле үстүнде адааныывыс күш-ажылчы коллективтерде байдал каш аңгы. Бир дугаарында адааныывыс коллективте байдал өскелерниинден экй деп түңнедивис. Автостанция чанындан доора кудумчулап хүн үнер чүкче базып орарга, ырактан-на кызыл пөсте лозуннар, тук кестүп турар. Кызылдың орук-септелге-тудуг участогунуң № 2 прораб участогу ол». «Тываның оруктарын үлегерлиг болдураал!», «Таңдының ажылчы чону! Организакчы болгаш корум-чурумнуг чорукту, медереңдиг коммунистиг сагылга-чурумну быжыглаңар!», «Орукчулар! СЭКП-ниң XXVII съездизин сорук кирген күш-ажылывыс-биле уткуулуңар!» деп орус дылда бижээн лозуннарны улуг хемчээлдиг кылдыр кылгаш, эң кескү, бедик черлерде, девискээрниң болгаш организацияның конторазының бажыңының туттунган туружунуң аайы-биле таарыштыр аскылаан. Көргүзүг самбыралары, «Арага ишпес чорук — амыдыралдың негелдези» деп лозуң, плакаттар девискээрде долу. Олар шупту көрүштүг, өңгүр кылдыр чаартынып кылдынган.

№ 585 КМК-ның девискээри делгем, конторазының бажыңы ийи каъттыг, өрээлдер четчир, коридорлар делгем. Иштики-даа, даштыкы-даа дерилде-шимелде кылыр дизе, девискээр, хостуг, таарымчалыг ханалар четчир. Бо КМК кескү агитация-биле шимелде талазы-биле үстүнде организацияга четпес. Партияның ам болур съездизин төлептиг уткуурунче, тудугну амгы үениң эртем-техниказынга үндезилеп дүрген, чараш, шынарлыг база үезинде тудуп кылырынче тудугжуларны кыйгырып турар, ол ышкаш амыдыралдың негелдези — арага ишпес чорукту пропагандалаан лозуңнар девискээрде бар.

Улуг хаалгалап херим иштинче кирип келгеннерни кывар-чаар, одалга-энергетика материалдарын камнаарынче кыйгырган транспарантылар болгаш көргүзүг самбыралары уткуп аар. Ынаар, девискээрже ханы черде уран-чечен чурулга плакаттары камналга дугайында саналгаларлыг, сан-фактыларлыг стенд-плакаттарны быжыглап аскылаан. Бар курлавырларны чогумчалыг, хумагалыг ажыглаарынга таарыштыр кылган кескү агитация тудугжу бүрүзүнүң камналга — байлакшылче орук деп чүвени медерел билген турарын коллективте партия организациязының чедип алырынга дузалап турар. «Массаларның контролюнуң адаанда» деп стендини долдуруп, кылып турары онзагай. Ажыл-ижинге харысалга чок, камналга-хумагалал чок, уттуучал тудугжулардан аңгыда удуртукчуларны: бригадирлерни, инженерлерни безин ында шүгүмчүлеп, чуруп көргүзүп турар.

«Техниканың айыыл чок чорууның талазы-биле тресте эң эки бүдүрүлге» деп девизтиг көрүлде-конкурс бо чылдың май 1-ден декабрь 31-ге чедир тресте чарлаттынган. Аңаа хамаарыштыр «Алкоголь биле автотранспорт — бот-бодунга дүүшпес» деп плакатты чураащ аскан, а көрүлде-конкурсту айлап түңнеп турар. Коллективте профком, эш-хуу суду, күш-ажылчы маргылдаа талазы-биле комиссия, бригадирлер, херээженнер, профилактика чөвүлелдери болгаш оон-даа өске хей-нииити организациялар шупту кескү агитация үлүүн кииириштирип, демниг ажылдап турар.

Район төвүнүң кол шөлүнде күш-ажылчы алдар тугу-биле кады районнуң Хүндүлел самбыразы дерээн. «Күш-ажылга алдар» деп лозуннуг самбырада «Россия» совхозтуң механизатору И. М. Саяты, «Революцияның чалбыыжы» совхозтуң бызаа ажаакчызы С. Ш. Тожу, «ССРЭ-ниң 50 чылы» аттыг совхозтуң АВМ операторы А. В. Гальцов, «Революцияның чалбыыжы» совхозтуң хойжузу И. П. Сафонов, Межегейниң уран чүүл школазының директору Е. Н. Позднякова, Тока аттыг совхозтуң саанчызы О. У. Монгуш, «Тыва кобальт» комбинаттың руднигинде арыглакчылар бригадири Л. П. Маркидонов болгаш оон-даа өске мурнакчыларның портрет-чуруктарын кииргеи. Партия райкомунуң административтиг бажыңының ийиги каъдында «Аъш-чем программазын — амыдыралга!» деп лозуң адаанда районнуң ажыл-агыйларының аразында мал ажылының талазы-биле организастаан социалистиг чарыштың бирги чартык чыл түңнелиниң бюллетенин көргүзүглүг плакат кылдыр чуруп, шыйып, түңнеп кылганы — чогаадыкчы, тывынгыр, сагынгыр чорук. Оон районнуң бүгү ажыл-агыйларының мурнакчы малчыннарының ат-сывын, көргүзүглерин тайылбыр чокка кым-даа билип алыр. Шак-ла ынчаар кылган стенд-плакатты ортумак школага суг кылып, азып каар болза өөреникчилер биле малчыннарның, школа биле ажыл-агыйларның харылзаазы улам быжыгар боор деп бодап турдувус.

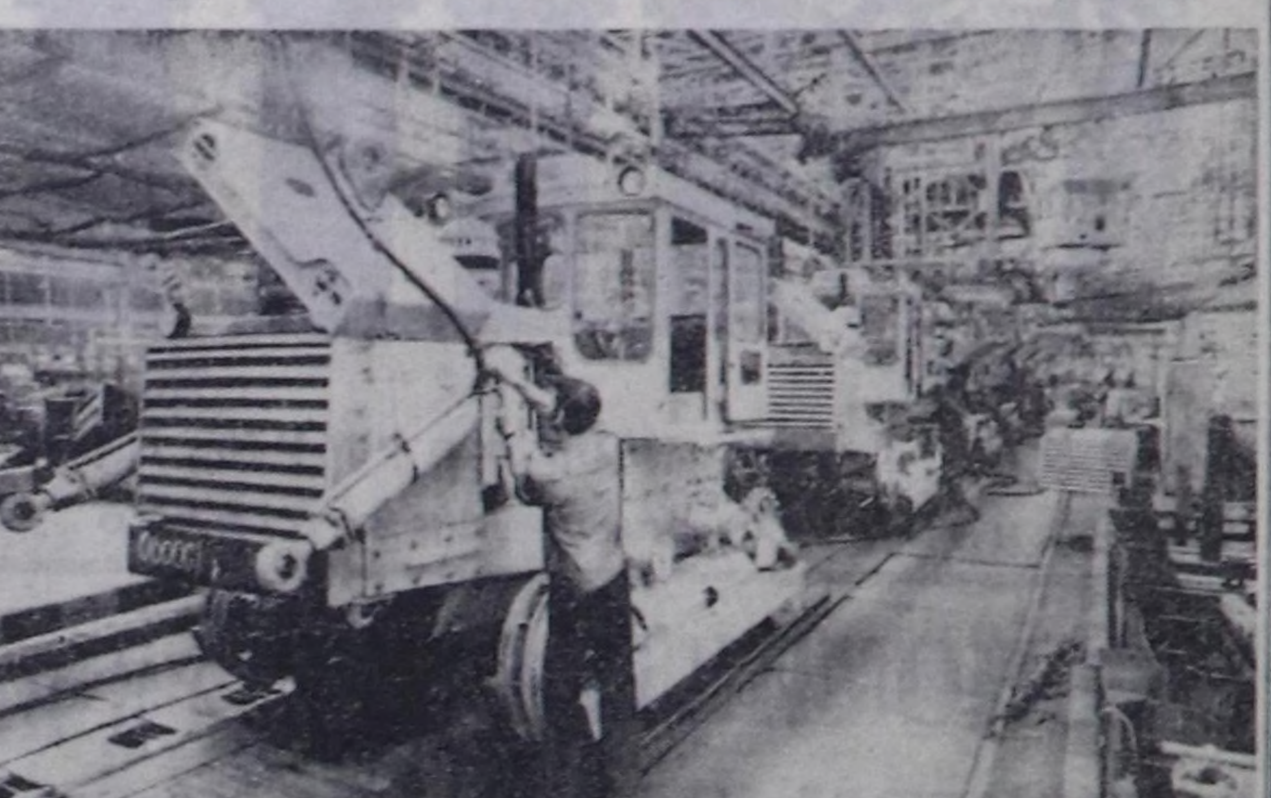
Школачыларны революсчу, дайынчы, күш-ажылчы алдарга кижизидип, адаларының эрткен оруун төлептиг уламчылаар кылдыр эки мөзү-шынарга чаңчыктырар сорулга-биле школа чанында «Ада-чурттуң Улуг дайынынга өлген маадырларга мөңге алдар» деп улуг хемчээлдиг панно-плакатты кылгаш, ында үжен алды кижиниң адын чыскаап бижээн (чурукта). Мөңге даңзыда ады киргеннер шупту-ла Бай-Хаактан болгаш районнуң оон-даа өске суурларындан дайын шөлүнче чоруткаш, ында чалыы, чараш назыны-биле кезээ мөңгеде артып калганнар. Оларда кады төрээн алышкылар, чаңгыс салгалдың экер-эрес оолдары хөй-дүр деп чүве фамилиялардан-на илдең. Бистиң амгы аас-кежиктиг амыдыралывыс дээш амы-тынын харам чок демисешкеннерге чоң ынак, оларны кажан-даа утпас. Ынчангаш амгы салгалды ада-өгбелериниң дайынчы чаңчылдарын улам байлакшыдарынга кижизидип турар. Школаның өөреникчилери ук панно-плакаттың баарында чечектерни тарып, ону ажаап карактап турар.

СЭКП райкомунуң пропаганда болгаш агитация килдизиниң чанында ук килдистиң эргелекчизи В. В. Мартый-оолга удурткан беш кижилиг кескү агитация чөвүлели ажылдап турар. Чөвүлел партия райкомунуң бадылап бергени план ёзугаар ажылдап, кедээ черлерниң, ылаңгыя малчын бригадалар, фермалар төптериниң, хову-трактор бригадаларының турлагларының шимелдези дээш кичээнгейни күштелдирип турар. Ынчалза-даа районнуң суггарылга эргелели, сельхозхимия дээн ышкаш организациялар кескү агитация деп чүл, ооң күш-ажыл кижизинге дээжи, ажыктыы чүл дээрзин херекке албайн, Бүгү-эвилел көрүлдезин тооп көрбейн турар. Автостанция — эң хөй кижи чыглыр чер. Ында партияның чорудуп турары иштики, даштыкы политиказынга дүүштүр чаңгыс-даа лозуң, плакат чок...

— Кескү агитацияның чамдык хевирлериниң өй-шаанда чаартынмайн, планнаттынган чамдык ажылдарның кылдынмайн баарын чурукчу-шимекчи кадрлар чедишпейн турарында база ол ышкаш районда уран чурулга мастерскаязының чок боор турарында — деп, кескү агитация чөвүлелиниң удуртукчузу В. Мартый-оол чугаалап олурду. Чурулгага сундулуг кадрлар бисте хөй. Оларны дилеп тып, деткип, дузалап турган өөредип ап, кожа-хелбээ районнар-биле (ылаңгыя Кызыл район-биле) дугуржуп турган, мастерская ажыдарының айтырыын чүге оттуруп болбас деп. Күзээр болза кижиниң кылбас, шыдавас чүвези чок дээр болгай. Удуртукчуларны холга ап, негелдени күштелдирип турган, кескү агитацияны бедик деңнелге тургузары чөвүлелден негеттинип турар.

В. САТ,
«Шынның» корр.
Авторнуң фотозу.

«ТРАКТОР»: ЭРТЕМНИҢ БҮДҮРҮЛГЕ-БИЛЕ ЭВИЛЕЛИ

«Челябинскиниң В. И. Ленин аттыг трактор заводу» бүдүрүлге каттыжыышкыны биле Челябинскиниң политехниктиг институдунуң аразында ажыл-ишчи эки харылзаалар тургустунган. Заводтуң специалистеринден болгаш эртемденнерден тургустунган «Трактор» деп эртем-өөредилге каттыжыышкыны идепкейлиг биле ажылдап турар.

ЧТЗ-ниң техниктиг эде чепсегелиринге, чаа техниканы, дешилгелиг технологияны нептередиринге политехниктиг институт бодунуң салыышкынын киирип, шинчилел ажылдарын чорударынга, кадрларны белеткээринге дузалап турар.

ЧУРУКТА: ЧТЗ-ниң кол конвейеринде «Т-130 М» тракторну чыып турары. Машиналарның үштүң бирин мелиорация тудугларынче чорудуп турар.

Б. КЛИПИНИЦЕРНИҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохрониказы.

ЧЕР ӨРҮМНЕКЧИЛЕРИНИҢ ЧАРЫЖЫ

СЭКП-ниң XXVII съездизинге уткуштур алган социалистиг хүлээлгелерин «Тыва суг тудуг» трестиң тудуг-монтаж эргелелиниң чер өрүмнекчилери чедиишкиннig боттандырар дээш ажылдап турар. Ылаңгыя суг чок одар-белчиирлерге кудук казар талазы-биле бедик үре-түңнелдиг ажылдап, эргелелдиң чер өрүмнекчилери беш чылдың планын күүсеткеннер. Оларның шудургу ажылының түңнелинде 265 муң гектар девискээрниң одар-белчиирлери суглуг болган.

Чер өрүмнекчилериниң аразында калбарган социалистиг чарышка Тыва АССР-ниң алдарлыг мелиоратору В. Какаулинге удурткан өрүмнекчилер бригадазы онза шылгараан. Бо мурнакчы коллектив амгы үеде 1986 чылдың январь айының үлүүнде ажылдап турар. Ол ышкаш РСФСР-ниң алдарлыг мелиоратору П. Сморгуннуң болгаш В. Масленицынның бригадалары база чарыштың тиилекчизи болур дээш бүгү күжүн үндүрүп ажылдап турар.

Бо коллективтер бригада кезээзин ёзугаар ажылдап турарлар. Ооң ачызында күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү бедээн болгаш техниканы чөп ажыглаары көвүдээн, кылдынган ажылдарның бот-үнезин чиигеткениинден чартык чылда пландан ажыр 70 муң рубль арыг орулга алдынган. Чыл эгезинден бээр 7,7 тонна дизель оттулар чүүлү болгаш 10,7 муң киловатт-шак электри энергиязын мурнакчы бригадаларның коллективтери камнап алган. Күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыктканы, арагалаар, ажыл шагы үзер чоруктарны эвээжеткени база эки түңнелдерни чедип алырынга салдарлыг болган.

С. САНДЮ.

«Бай-Тал» совхозтан медээлер

КЫШТАГЛААШКЫНГА БЕЛЕТКЕЛ

Бай-Тайга районда «Бай-Тал» совхозтуң дирекциязы малчын коданнарның кышка белеткелин өй-шаанда чорударынче чогуур кичээнгейин угландырган. Малчын бүрүзүнге чымыштыг шылгалда — хой оолдаашкыны декабрь айда эгелээр. Ынчангаш аңаа белеткелди баш удур кылып алыры чугула.

Бо чайын Туралыг хойжу бригадазынче электри шугуму дамчыткан. Мешкен-Хелде комсомолчу-аныяктарның хойжу бригадазының төвүнде кызыл-булуңну кылган. Ол ышкаш элээн каш кыштагда чуртталга бажыңнарын туткан. Чижээлээрге, Даштыг-Тейниң хойжу бригадазының малчыны Багай-оол Хомушкунуң кыштаанда чуртталга бажыңын ажыглалда кииргеи. Бо тудугну Алексей Лама-Сүү удурткан дөрт кежигүннүг звено кылган. Олар оон аңгыда Мешкен-Хөл хойжу бригаданың малчыны Лаа Иргиттиң кыштаанда чуртталга бажыңын база туткан. Биче-Шуйда Мандай-оол Доостуң кыштаанда чуртталга бажыңнарын Каң-оол Чылымның звенозу кылган.

Кыштагларда кылдынган чурттала бажыңнарын малгаштап чугайлаарынга, оларга печкаларны салырынга Дүреш Сапыктың болгаш Майя Ламаның чаагайжыдылга звенолары шалыпкын ажылдаан. Звенолар кежигүннери чаа-даа, эрги-даа бажыңнарның шөверлел ажылдарын өй-шаанда шевергин кылганнар.

Кыштагларны тудуп, септээринге хереглээр тудуг материалдары-биле, транспорт-биле хандырылганы совхозтуң дирекциязы чугулалап көрүп, саадатпайн келген.

...

ТУДУГЖУ БРИГАДАНЫҢ БЕЛЭЭ

Совхозтуң тудуг бригадазы (бригадири Чопаан-оол Дүмен-Байыр) дааңган ажыл-херээнге кызымак болуп, планныг онаалдаларын чыл бүрүде ажыр күүседип келген. Бригада кежигүннери тудуг материалдары белеткеп, тудуг кылырындан аңгыда, одаар ыяш белеткеп, чугай өрттедип, мал чеминиң белеткелинге база идепкейлиг киржип турарлар. Ажыл-ишчи коллектив тудуг материалдары белеткээриниң, одаар ыяш кезериниң болгаш чугай өрттедириниң бо чылгы планнарын өй-шаанда күүседип алган. Ооң кежигүннери кылган ажылынга ээ-харысалгалыг, сагылга-чурумнуг, эп-найыралдыг ажылдап турарлар. Оларда «ДТ-75» марканың тракторун быжыглаан.

Бригада чоокта чаа малчын Малчын-оол Иргиттиң Хемчик-Бажында кыштаанга узуну 20 метр, дооразы 12 метр хемчээлдиг хой кажаазын тудуп берген. Кажааның иштинде хураган тургузар ийи өрээлдерни база кылган. Ону тударынга тракторист Барыс-оол Тараана, ажылчыннар Дас-оол Иргит, Алдын-оол Хомушку, Отук-оол Салчак болгаш өскелер-даа идепкейлиг киржип, макталшаңналды алганнар. Малчыннар ам тудугжуларның тудуп бергени делгем, улуг хой кажаалыг кыштаанда өөрүшкүлүг кежүп алган.

Х. КАРА-ООЛ.

Партийжи амыдырал: отчёттар болгаш соңгулдалар

АЖЫЛЫНГА ХАРЫЫСАЛГАЛЫГ БОЛУР

Хүндүскүнүң 12 шак. Тожунуң «Тора-Хем» совхозунуң Сайлыг-Хел хову-трактор бригадазының турлаа. Бис кээп турувуста үш кижи комбайн радиаторун дуңзаалаан, оон өске элээн каш кижи анаа-ла оларны кайгаан тур.

— Чоп мынчага чедир ажылче үнмээнинер ол?— деп, партия Тожу райкомунуң бирги секретары С. Ы. Монгуш айтырды. — Директор сени ажыл-херек башкарзын дээш чоруткан мен дээр чорду, а сен мында кеңгүс өске чүве кылып орар кижи сен аа, Далар-оол?

— Шаанда мен тракторист турар үеде бригадага ажыл-херекти агроном азы бригадир башкарар чүве болгай, а мен механик кижи чежезин четтигер мен, улус башкарар бе, азы техника септээр бе, черле айып тыппас кижи-дир мен—деп, оон харыызы ындыг болган.

— А сен, Алексей мында чүге тур сен? Агроном кижи улустарны ажылче үндүрзүңзе, бо улусту ажылдадып чорудуп көр.

— Харын чүнү кылыр чүве ирги, эки-ле билбес кижи-дир мен. Чүнү кылыр чүве ирги?— деп, даргадан удур айтырды.

— Сен агроном кижи билбезиңге, мен партия райкомунуң секретары оңу кайын билир ийик мен, ам барып агроном эвес, башкы кижи болгай мен.

— Агроном-даа болза, ажылга айыыл чок чорук талазы-биле инженер кижи чүнү билир мен — деп, Алексей хымыраңнап аарак, трактористерже угланты.

Тракторларның бирээзиниң сиген кезер машиназының бир ээрили чок, болганындан мынчага чедир ажылче үнмээнин билдивис. Өскезин ынап-ла сөөртүп хөделдирер. Ынчангаш баштайгызын манап турары ол. Бодап көөрге, эртен-не хөделдир тырттырып алгаш ажылдап чоруткан болза, эвээш эвес ажыл-херекти бүдүрүп каантар турган. Дилеп турган ээрилин нииити күш-биле беш-ле минута дургузунда тып, үрелиишкинни эдип четтигиптилер. Оозун бодаарга, чалгаараашажылче үнмейн баарының чылдагаанын дилеп турганзыг-даа.

Ол-ла турлагда хем ол чарыында арбай ажаап турар комбайнның башкарыкчызы Багай-оол Бараан база турган. Комбайндан тараа сөөртсүн дээш үндүрүп берген машиназының кузовунуң соңгу ханазының чүгле чаңгыс чартыында дээк бар, ооң уламындан ол шуут хагдынмас. Ханалар биле шала аразының чарыктары тараа хамаан чок, картофель-даа ызырынмас, шупту төктүп каар хире. Партия райкомунуң бирги секретары тараажыны машиназынга олуртуп алгаш, совхоз директору С. Б. Дугурга катап эккеп, өске машина негээр ужурга таварышкан.

Үстүнде айыттынган чүүлдерден чүгле чаңгыс түңнел үндүрүп болур — ында хамык ажылчыннарның чаңгызы-даа бодунуң дорт хүлээлгезин күүсетпээн. Совхоз директору — гараж эргелекчизи болгаш диспетчерниң, а механик — дуңзаалакчының, база ажылга айыыл чок чорук талазы-биле инженер — агрономнуң, бригадирниң кылыр ажылын кылып турган. Ажыы-биле чугаалаарга, партия райкомунуң бирги секретары бригадирниң, агрономнуң кылыр ужурлуг чүүлдерин боду кылганы ол.

Бо бүгү совхозтуң партия организациязының отчёт-соңгулдалыг хуралының бүдүүзүнде болганын чугаалап каалы. Ынчангаш хуралга санал бергеннерниң ажыл-агыйның удуртукчуларының ажыл-херээнге харысалга чок чоруун, оларның от-идепкейиниң кошкаан чаңгыс эвес удаа айтып турганы черле ужурлуг.

Совхозтуң экономиказының кол адыры — мал ажыл-агыйы. Ындыг болганда бүгү кичээнгей ооң хөгжүлдезинче, малдың баш санының өзүлдезинде, продукция бүдүрүлгезин көвүдедиринче угланган болур. Херек кырында ажыл-агыйда байдал ындыг эвес. Сөөлгү чылдарда малдың чаш төлүн камгалап аары болгаш малдың баш санын өстүрер талазы-биле ажылдар кончуг кошкак боор турарын дараазында сан-чурагайлар көргүзүп турар. Бир эвес ажыл-агый 1981 чылдың кыштаглаашкынында чүс башка онаaштыр 76 бызааны, 92 анай, хураганы камгалап алган болза, эрткен чылын ол көргүзүглер түс-түзүнда 64 болган 48 болган. Иви анайын камгалап алыры экижээн-даа болза, 1983 чылдың кыштаглаашкынында 89 турганыкдан эрткен чылын 82 апарган, ол база-ла кудулаан. Ол бүгүнү ажыл-агыйның тускай эртемниглери—кол зоотехник У. Бараанның (чоокка чедир К. Оюн турган), улуг мал эмчизи А. Бадыргының болгаш малчыннарның ажылынга харысалга чогу, азырадыкчы хөөнге алзыпканы-биле тайылбырлап болур. Сөөлгү үеде малчыннар кыштагларының септелгезин боттары кылбас, совхозтуң тудуг бригадазынга идегеп олурар апарган.

Мал ажылының учет-отчёдунда, уксаажыдылга ажылында четпестер хөй. Ылаңгыя уксаажыдылга ажылы эң кудуку деңнелде. Малды коданнарга эр-кызы, назы-хары, бичии-даа бол уксаазының аайы-биле үзери шагдан бээр чоруттунмастаан, мал коданнары шупту «хойтпак, ташкылап» калган. Малчыннарны шын шилиири, таарыштырары чегей, оларның зооветеерадилгези уттундурган. Совхозта партком секретары В. Амбаржы, директор С. Дугур, мал талазы-биле тускай эртемниглер ол бүгүнү биле тура-ла бо талазы биле кончуг кошкак ажылдап келгенин санал бергеннер чугаалап турганнар.

Ынчалза-даа мал ажылында шупту-ла чүве багай дээр болза шын эвес апаар. 100 баш ивиге онаaштыр чүс чедир анайларны камгалап алган ивижилер Кушкаш Чигжит, Чамыяң Бадарчы, Бүрбүлдей Кол, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутаттары Галина Лопсаң, саанчылар Марина Бараан, Чечек Лопсаң, чылгычы Дембириң Мырлаа дээн ышкаш, боттарының ак сеткилдиг, бедик бүдүрүкчүлүг ажылы-биле чаңгыс чер чурттугларының хүндүткелин чаалап алган малчыннар эвээш эвес. Ынчалза-даа, чижээлээрге, чүс баш хойга онаaштыр түс-түзүнда 25—26 хураган камгалап алган Агыына Кол, Политика Бичемей, 44 хураган алган Виктор Бичемей дээн ышкаш малчыннарның чавыс көргүзүглери нииити кедээ ажыл-агый бүдүрүлгезинге мындыг багай салдарлыг болган.

Ажыл-агыйга мал ажылының хөгжүлдези чер ажылы-биле сырый харылзаалыг. Мында база-ла четпестер хөй, ооң уламындан нииитизи-биле Тожу районнуң бо хүннерге чедир нииитиниң малынга чем белеткелиниң планныг онаалдазын чүгле чартык-кезээн күүседип алган.

— Бо чылын совхозтуң девискээринге сиген аажок эки үнген. Ынчангаш мурнундагы чылдарда ышкаш эмин эрттир хөй, 9 чедир бичии бригадалар тургузуп, ырак-узак тайгаларже чорудуп турганының херээ чок турган. Ооң уламындан машина-техника үрмектелип, контроль чок сигенчилер эки ажылдаваан. А чоок кавының—Толбулдуң, Хаак-Аксыының, Талымның сигени ажааттымаан, хей-ле кадып калган. Мынчаар канчап черле ажылдап болурул? — деп, совхозтуң МТМ эргелекчизи А. Кол айыткан.

Хоочун коммунистиң саналы кончуг шын. Тарамык, барык контроль чок бригадалар эки ажылдаваан. Чижээлээрге, Талым бригадазы (бригадири партия кежигүнү Чажынмай Кол) бүдүн чай дургузунда 39-ла тонна сиген белеткээн. Совхозтуң эки дирткени Хаак-Аксы бригадазынга бир катап хүндүс 2 шакта чедип кээрге, сигенчилер чаа туруп, эртенги шай хайындырып турганын хуралга бодунуң чугаазынга партия райкомунуң бирги секретары С. Ы. Монгуш шүгүмчүлээн. Совхозтуң силос салыышкынын хүннүң-не партия райкомунуң ажылдакчылары дежурныйлап турган, кылдырткан дээрзин база бирги секретарь чугаалаан. А совхозтуң тускай эртемниглери, удуртукчулары ол үеде чүнү кылып турганыл? Өске улустар кээп, оларның кылыр ужурлуг ажылын боттандырып турда, аңаа амдажып, олурупкан эвес бе? Ол азырадыкчы хөөннерни хуралга санал бергеннер шүгүмчүлеп, оон уштунарының эргежок чугулазын айтып турганнар.

«Тоора-Хемниң» кожазы «Май 1» совхозка эрткен хурал база ындыг шүгүмчүлекчи ёзунуң байдалынга эрткен. Ажыл-агыйда байдал база колдуунда кожаларында-биле дөмей.

Тожу районнуң ийи совхозунда байдал ындыг. Район кедээ ажыл-агыйның бүгү көргүзүглериниң талазы-биле беш чылдың планныг онаалдаларын күүседип болурунуң бүгү барымдаалары бар. Ол дээрге ийи ажыл-агыйның мооң мурнундагы чылдарда эки көргүзүглериниң түңнелинде тургустунган. Ынчангаш эрги түңнелдерге даянып, хол сула органының ажыы черле чок. Ол дугайында кайы-даа хуралга коммунистер дорту-биле чугаалап, ол талазы-биле санал-оналдарын берген. Маңаа улуг роль коммунистерниң, бүгү ажыл-ишчилериниң бот-харысалгазынга, ажылынга ак сеткилдиг хамаарылгазынга онаажыр.

Н. БАЗЫР,
«Шынның» корр.

ЧЕТПЕСТЕРДЕН ТҮҢНЕЛ ҮНДҮРГЕШ

Эртенгиниң сес ш-- четпээнде-ле, совхоз конторазынче ол-бо кудумчулардан ажылчыннар удаа-дараа шууржуп турлар. Ажыл-агыйның механизаторлары кыштагларже пресстээн сиген сөөртүрү-биле кымдан-даа мурнап келген. Оларның аразында мал чеми белеткээр бот-орулга-чарылгалыг звенонуң удуртукчузу Владислав Сүрүн-оол база бар. Ол ажылын мынчаар чугаалады:

— Эрткен чылын хоочун тракторист Санчат Коңгар-ооллуң звенозунга ажылдап турдум. Ынча[illegible] звено 1020 тонна мал чеми белеткээр турган. Ол планывысты чедир күүсетпээн бис. Чүге дээрге сигенниң өл-шыгы улуг, ону кезер чер малгаштыг болган. Ол сиген дүрген кестинмес, чаъстаарга кургавастап чыдып бээр. Ол чорук ажылга дыка шаптыктыг болган. Бо чылын, харын, ажылывыс чогумчалыг болду. Бот-орулга-чарылга-биле ажылдаар ийи звенону тургускан. Бүгү-ле херек чүүлдерни баш бурунгаар планнаан, белеткээн. Мал чеминиң белеткели эрткен чылга дээнээрге организастыг болган —деп, звено удуртукчузу тайылбырлады.

Шынап-ла, эрткен чылын ажыл-агыйга бригада кезээзи-биле ажылдаар чаңгыс звено ажылдап турган. Ол звено ажылын эки организаставаанындан, техника болгаш кижи күжүн чөптүг ажыглаваанындан планын күүсетпээн. Мооң уламындан совхоз мал чемин белеткээриниң планын чүгле 59 хуу күүсеткен. Ооң кырынга немелде мал чеми 150 тонна суланы Сүт-Хөл райондан сөөртүр ужурга таварышкан.

Бо чылын сиген белеткекчилери эрткен чылдың четпестеринден түңнел үндүрүп, сиген белеткээр ажылче организастыг киирген. Бригада кезээзи-биле ажылдаар ийи звенога 26 кижини, 12 тракторну, ийи грабльдн, ийи пресс-подборщикти быжыглаан. Бо чылын, чаъс-бораны барымдаалааш, суг алган болгаш малгаштыг шынааже кирбейн, баштай кыштаг девискээриниң терезиннерин, мал одарларының сигенин кестирген. Чүгле каaң, аяс хүннерде, харын Алдын-Хөл, Сарыг-Алаак деп черлерниң сигенин кескен. Кескен сигенни дораан-на пресстээш, чаңгыс черге сарааттаан. Бо хүннерде оларны кыштагларже сөөртүрүн уламчылап турар. Звеноларның кайызы-даа бо чылын эки ажылдаан. Звенолар болгаш кижи бүрүзү аразында социалистиг чарыш салгаш, шалыпкын ажылдааныындан № 2 звено (удуртукчузу В. Сүрүн-оол) 820 тонна чайгаар үнген сиген белеткээр планын 960 тонна чедирген. А механизатор К. Саттың удурткан № 1 звенозу 820 тонна планын 825 тонна кылдыр күүсеткен.

Звено кежигүннериниң ажылдааарынга таарымчалыг байдалды тургусканындан аңгыда, социалистиг чарыштың түңнелин совхоз дирекциязы, партком болгаш профэвилел комитеди он хонуктап түңнеп турганы ажылга идиглиг болган. Социалистиг чарыштың тиилекчилеринге чарыштың негелдезин ёзугаар шаңналдары тыпсып, хана солунга чарлап, хуралдарга мактап турган. Совхозта кедээ ажыл-агый машиналарының механиги Балчий-оол Уржан-оол техниканың туруушкун чок ажылдаарын хандырып, сигенчилерниң салдынган сорулганы күүседиринге бодунуң үлүүн киирип келген. Трактористер коммунист Уржанай Дазыл-оол, Григорий Боруммаа, Сергей Сандак, Валерий Далай, Седен Хүлер-оол, Вячеслав Янзоо, Кыргыс Минчеймаа, чүдүрүкчүлер Михаил Доржу, Кара-оол Халбаа олар социалистиг чарышка эки күш-ажылчы көргүзүглерли болган. Кайы-даа звенонуң кежигүннери чаңгыс демниг, шалыпчы ажылдааш, мал чеминиң белеткелин сентябрь эгезинде доозупкан. Ооң уламындан совхозтуң сиген белеткээр нииити планы 103 хуу күүсеттинген.

«О. Шынаа» совхоз мал чеми белеткээрин оон-биле кызыгаарлавайн, кулузун кезеринче бир звенону удавас киирер деп турар. Хомушку Чүргүй-оол аттыг, «Кызыгаар» совхозтардан 100-100 тонна сула садып алган. Ам ону сөөртүп эгелээн. Звеноларның чамдык тракторларын септелгеже киирген, а өскелери — кыштагларже сиген сөөртүлгезинде.

Совхозтуң малчыннары чек системазынче киргеш, ийи ай чедип турар. Бо арга мал чемин камналгалыг чарыгдаарынга дузалыг болур.

С. ЧООДУ.
Тес-Хем район.

ХУУДА АРХИВ—ЧОННУҢБАЙЛАА

Хууда документилер шыгжаа чурттуң күрүне архивиниң фондузун тургузар. Оларга революцияның, хамааты болгаш Ада-чурттуң Улуг дайыннарының киржикчилериниң, Совет Эвилелиниң болгаш Социалистиг Күш-ажылдың Маадырларының, партияның болгаш күрүнениң көскү ажылдакчыларының, бүдүрүлгениң чаартыкчыларының болгаш мурнакчыларының, чурукчуларның, композиторларның болгаш чогаадыкчы интеллигенцияның оон-даа өске төлээлериниң хууда документилери хамаарыжыр. Ындыг документилер бистиң чуртувуска сайзырангай социализмниң тургустунганының дуржулгазын, төөгүнү хандыр сайгарып билип алырынга дузалаар. Оларны чыып, кадагалап хайгааарарынга республиканың күрүне архивиниң коллективи кичээнгей салып турар. Амгы үеде бистиң курархивте хуу документилерниң алды фондузу бар: С. К. Тока, А. А. Пальмбах, С. А. Серекей, С. К. Беспалов, Н. Г. Крюков, С. К. Кочетов оларның фондузунда хуу херектер, сактыышкыннар, чагаалар, фото-чуруктар шыгжаттынган. Олардан эң-не хөрлүг фонд — бирги тыва эмчи Сергей Агбанович Серекейниң. Фондузунуң материалдарында күш-ажыл дептери, кежигүн билеттер, янзы-бүрү справкалар, илеткелдер, фото-чуруктар, чүүлдер, сактыышкыннар болгаш оон-даа өске документилер бар. Ол фондуда чээрби ийи херек бар боор турар. Курархивтиң ажылдакчыларынга Серекейниң кадайы Мария Андреевна улуг дузаны көргүзүп, ук фондунуң материалын байыткан.

Оон ангыда курархивтиң нийти фондузунда элээн каш коллекциялар бар: Тывага хамааты дайынның киржикчилериниң — партизаннарның болгаш кызыл гвардейжилерниң сактыышкыннары. Совет Эвилелиниң Маадыры Михаил Бухтуевтиң коллекциязы бар-даа бол, ында материалдарның кончуг эвээш болуп турарындан оон төрелдеринден, чоок эш-өөрүнден дилег кылып, коллекцияны долдурарынга киржириң сүмелеп турар бис.

Курархивте хуу документилер чыып турарларның делгереңгей даңзызын тургузуп алган бис. Даңзыда киргеннерниң аразындан бирги ээлчегде М. М. биле К. Н. Мунзуктарны, С. А. Сарыг-оолду, А. Ш. Баирни, С. К. Ланзыны, О. Ч. Лопсанчапты, В. Б. Оскал-оолду, Н. А. Сердобовту... адаар бис. Оларның документилери курархивке чыдар, аңаа кадагалаттынар болганда, амдызында бисте кирбээн документилерни манап турар бис.

Хуу фондуга документилерниң бүгү категориязы кирер: чогаадыкчы болгаш бот-намдар ажылдар, албанның база хөй-нийтиниң, уран чурулганың материалдары, фото-чуруктар, фоно-бижидилгелер.

Бүдүрүлгениң мурнакчыларының, чаартыкчыларының, стахановчуларның болгаш бирги беш чылдың шалыпчыларының бүдүрүлгеде, тудугда, транспортта болгаш улус ажыл-агыйының оон-даа өске адырларында чаа шимчээшкиниң эгелекчилериниң хууда фондулары бистиң ажылывыска улуг ужур-дузалыг.

Бистиң чуртувус улуг Тиилелгениң дөртен чылын демдеглеп эрттирген. Ол байырлал бажың бүрүзүнүң эжиин ажып, кижи бүрүзүнүң чүрээнге эргим болган. Ооң дугайында хөй номнар, шиилер бижиттинген, эрткен дайын дугайында хөй-ле фильмнер тургустунган... Ада-чурттуң Улуг дайынның дугайында материалдар, дайын хоочуннарының сактыышкыннары база бир кол черни ээлеп турар. Ынчалза-даа тыва эки турачылар, Совет Эвилелиниң Маадырларының дугайында документилер кончуг эвээш.

Курархивке чүгле ... чугула, күрүне ужур-дузалыг документилер кадагалаттынар деп дыка хөй кижилер шын эвес бодап турар. Үстүнде чугаадан ам билдине берген боор. Хуу фондуга чүгле Совет Эвилелиниң Маадырларының эвес, дайын киржикчилери — аңаа дайынчыларның-даа документилери, сактыышкыннары... херек. Бистиң дилээвиске бир дугаарында дайын хоочуну, ССРЭ-ниң Чурукчулар эвилелиниң кежигүнү Иван Петрович Туренко харыылап, хууда документилерин, чагааларны эккеп берген.

Фронтучуларның хууда документилерин чыырынга Пионерлер бажыңының, школа музейлериниң кызыл исчилери идепкейлиг киржип турар. Олар дилээнин тып, шыгжап, кадагалап-даа турза, оларны ханы өөренип, сайгарып, парлалгаже үндүре албастар. Ол документилер өлүг чүък боор чыдар, а чамдыкта ис чок чиде-даа бээр. Ындыг документилер кайы-бир школаның музейиниң шкавынга «өлүп» чытпайн, курархивке чытса эки.

Улуг-Хем районда Хайыраканың ортумак школаның кызыл исчилери боттарының чаңгыс чер чурттуу капитан Т. Б. Кечил-оол дугайында материалдарны школа музейинге чыып турар. Оларның ажылынга дузалажып, оларны деткип, хоочунуң фото-чуруктарының хоолгазын чорудуп берген бис. Олар боттарының үлүүнде тыпкан олчазының хоолгазын боттарынга арттырып алгаш, документилерниң бодун бисче чорудар болза эки.

Кижиниң документалдыг салгалы ооң бажыңынга, аптара иштинге чытпас, а чоннуң нийти байлаа боор, курархивтиң үнелиг документизи болур ужурлуг. Үениң эң эки кижилериниң салым-чолун ажытпышаан, хуу архив төрээн черивис эрткен үезиниң төөгүзүн хандыр билип аарынга, ооң келир үезинче дорт көөрүнге дузалаар. Хүн бүрүзүнүң күш-ажылы-биле келир үени чоокшуладыр.

Б. ШИРИИН-ООЛ,
Тыва АССР-ниң курархивиниң археогравы.

Бирги революцияның 80 чылынга

ЭКСПОНАТТАР ТАНЫШТЫРАР

Москвада тоолчургу Кызыл Пресня. Баррикадная болгаш Большевистская, Дружинниковская болгаш Декабрьская кудумчулар, Горбатый көвүрүг болгаш Шмит өдүү (эртер чер, орук), Тура халыышкын шөлү — олар шупту 1905 чыл дугайын сагындырар. Ынчан Пресня Москва ажылчыннарының чепсектиг тура халыышкынының кол шивээзи турган. Бөдүүн ажылчын кижилер аңаа 80 чыл бурунгаар ок-боозун холга туткаш, хосталга, боттарының эргези дээш, ажы-телге болгаш оларның уругларынга аас-кежикче орукту салыр дээш демиселче көдүрлүп үнген. Маңаа, Кызыл Пресняга, чоннуң арыг ханы харны кызыды будуп турда, частыышкын диңмизиниң, балыглатканнарның үе-човуурунуң адаанга баррикадаларда «Чыскаалгаш дидим, деңге базыңар эштер...» деп ыр чаңгыланган.

Россияның төөгүзүнде бир-ле дугаар ажылчын аңгы кыска үеде эрге-чагырганы холга ап, хаанныг эрге-чагырганга удур демисешкен. Ол тура халыышкын дугайын, Москва ажылчыннарының революсчу демиселиниң дугайын төөгү-революстуг «Кызыл Пресня» музейиниң материалдары чугаалап турар.

1905 чылдың январь 9-та Петербургтуң ок-боо чок ажылчыннарын хаанның агшериниң кээргел чок боолааны бүгү чуртту үймедипкен. Россияның дыка хөй хоорайларынга ажыл соксадыышкыны өөскүп үнген. Ол-ла чылдың күскээр Москва революсчу шимчээшкининиң өзулуг төвү апарган.

Ажылчын депутаттарның Москва Совединиң 1905 чылдың декабрь 5(20)-те парлап үндүргени «Известия» солунуң бирги дугаары — делгиирде. Ында РСДРП(б)-ниң Москва комитединиң болгаш ажылчын депутаттарның Москва Совединиң бүгү-нийти стачканың (ажыл соксадыышкынының) болгаш чепсектиг тура халыышкынының дугайында угуулгазын парлаан.

Брестиниң демир-орук мастерскаяларының Пресняның ажылчыннарын бүгү-нийти политиктиг стачкаже кыйгырган эдискизи база шил делгиирде делгеттинген. Солунуң бирги арнында мынчаар парлаан: «Декабрь 7-ниң 12 шактан эгелеп бүгү-нийти политиктиг стачканы чарлаар болгаш ону чепсектиг тура халыышкынче шилчидер». Эдискиниң кыйгызын өзугаар фабрикалар, заводтар туруптупкан, демир-орук шимчээшкини соксаан. Дараазында хүн 150 муң ажыг ажылчын ажылче үнмээн. Чер болганга митингилер болган. Чазактың эрге-чагыргазы шериг күжү-биле ажылчыннарның революсчу шимчээшкинин базар бодаан. Декабрь 9-та студентилерни боолаан, а ооң эртенинде стачка өзулуг тура халыышкынче шилчээн. Кудумчуларга баррикадалар көстүп келген. Прохоровск мануфактуразының, Даниловскийниң чигир-рафинад заводунуң, Шмиттиң мебель фабриказының болгаш Пресняның оон-даа өске бүдүрүлгелериниң ажылчыннарындан тургустунган дайынчы дружиналар кудумчу тулчуушкунун эгелээн... Ол дугайын чурукчуларның чураан чуруктары төөгүп турар.

Ханада — «Москваның чепсектиг тура халыышкыны» деп схема-карта. Ооң автору чурукчу В. Д. Поленов тура халыышкыннарның ол хүннеринде Москвага турган болгаш ол революсчу болуушкуннарның херечизи болуп, ону чураан. Шмиттиң мебель фабриказының дайынчы дружиназының начальниги М. С. Николаевтиң тургусканы Пресняга тулчуушкуннар планын база дайынчы дружиналар штавының техниктиг секретары турган Наташа Синёваның дневнигин ол чуруктар-биле кожа аскан. Пресняга болуп турган декабрь тулчуушкуннарын Наташа хүн бүрү бижип турган болган. Делгиирде — дружинниктерниң чепсээ: винтовкалар, пистолеттер, эгээден кылган хылыштар, революционер Богомоловтуң конструкциязы-биле кылдынган македонкалар болгаш гантельдер дээр бомбалар.

Ханныг тулчуушкуннар Пресняга он хүн уламчылаан. Күштер дең эвес болган. Байдалды өөренип көргеш, партияның Москва комитеди, Моссоветтиң Күүсекчи комитеди күш камнап аар база оон соңгаартгы демиселге шыңгыы демисежир дээш тура халыышкынны соксадыр деп шиитпирни хүлээп алган. Тура халыышкын каржызы-биле бастынган. Кандыг-даа суд, истелге чокка муң ажыг кижини боолап шаажылаан, а туттуруп хоругдаттырганнар элээн каш муң. Прохоровск мануфактураның хериминиң иштинге боолаадып шаажылаткан ажылчыннар дугайын И. Владимировтуң улуг хемчээлдиг чуруу чугаалап турар.

Бодунуң фабриказының дайынчы дружиназынга окчемзек садып алыры-биле акша берип турган мебель фабриказының ээзи, студент-революционер Н. П. Шмиттиң тудуп аарыныы дугайында Москваның округ судунуң прокурорунуң доктаалын база музейде делгээн. Бутырка-бажыңынга хилинчектеттирип шаажылаткан Шмиттиң фото-чуруу бар. Өлүрүнүң мурнунда кыс дуңмазынга бижээн чагаазын болгаш ооң хөй кижи киржикчилиг хөөржүдүлгезиниң чуруктарын база оон көөр бис.

1906 чылдың август 29-та үнген «Пролетарий» солунуң ийи дугаары солун экспонаттарның бирээзи. Ында В. И. Ленинниң «Москва тура халыышкынының кичээндирии» деп чүүлүн парлаан. Чепсектиг тура халыышкынның түңнелин үндүрүп тура, Владимир Ильич мынчаар демдеглээн: «Бүгү-Россияның дараазында тура халыышкынынга тиилелге бистиң боор...»

Россияга бирги революцияның 80 чылын демдеглеп турар амгы үеде музейге көрүкчүлер хөй кээп турар. Ооң катаптаттынмас эртинелери Октябрь революциязының эгезин салган төөгүнү биске эгидип турар.

А. АШМАРИН.
Москва.

Чаа медээлер, болуушкуннар, фактылар

«МОСКВИЧ» КАНДЫГ БОЛУРУЛ?

1986 чылдың эгезинде Москвада Ленинчи комсомол аттыг автозаводтуң конвейеринден «Москвич-2141» деп чаа чиик машина үнүп эгелээр, ол онзагай автомобиль.

Ооң конструкциязын электроннуг саналга машиназынга санап көрген, модельди аэродинамика хоолайынга шенээн, ынчангаш аэродинамика талазы-биле алыр болза, агаар удурланыышкынынга ооң кузовунуң шөлү мурнуку моделиниңден биче. Амгы үениң эстетиказының негелдезинге таарыжып турары-биле чергелештир ол автомобильдиң камналгалыг болурунга дузалаан.

Эптииниң деңнели-биле алырга, чаа модель биче литражтыг «Лада» биле ортумак класстың автомобили «Волганың» аразында черни ээлээр. Бистиң чуртувуста үндүрүп турар чиик машиналарның одуруунга чаа класстың автомобили немежири ол. Бир эвес моон мурнунда чаңгыс одуругда турар машиналар — «Лада» биле «Москвич» аразында бир янзы «маргылдажыг» турган болза, ам байдал өскерлир. «Москвич» бир чада өрү. Хемчээлиниң талазы-биле чаа модель «Лададан» арай-ла улуг, ынчалзажок «Волгадан» биче. Ооң салону ортумак класстың машиназыны дег.

Чаа машинаның техника-экономиктиг деңнелдери амгы модельдийнден дыка эки, олар делегей стандартының негелделеринге долузу-биле дүгжүп турар. «2141» модель «Москвичиниң» мурнундагы чаңчылчаан артык шынарларын — быжыг кузовту, конструкцияның идегелдиин салгап алган. Чаа «Москвич» делгем апарган, ынчалза-даа ооң деңзизи немешпээн. Ону мурнуу дугуйлар баштап долгаар кылдыр кылганы-биле чедип алган: кардан өзек болгаш кузовтуң шалазында ооң орну ыйгыл чок, улуг башкарыкчы мост база херек чок. Ийинде шилдерни ээп тургаш кылган, эжиктер ындыг кылын эвес болгаш салон 130 мм делгем апарган.

Чаа модельде, амгызынынга деңнээрге, пластмасса кезектер ийи катап хөй деп мепээ заводка чугаалаан чүве. Бензин багын база оон кылган. Ындыг бакка пластмасса таарышпас деп чоокка чедир-ле санап турган, чүге дээрге чамдык байдалдарда статика электризинден бензин бузу часты берип болур. Ам айыыл чок чорукту магадылап турар технология бар апарган. Салон дериирлинге пластмасса материалдарны хөй ажыглаан. Чижээ, быжыг болгаш чараш «порозо» дээр пестү.

Амдызында чаа «Москвичиге» мурнундагы машинаның 80 аът күштүг моторун элээн чаарты кылгаш салган, ынчалза-даа удавас боду тускай моторлуг апаар. Ону машинага доора салыр болгаш беш чадалыг дамчыдылга коробказынга коштунар, азы, өскээр чугаалаарга, артык дүргедээшкинниг дамчыдыкчылыг болур (ону бистиң чиик машиналарывыска мурнунда ажыглавайн турган), ындыг дамчыдыкчы кывар чүүлдү дыка камнап алыр арганы бээр.

Машинаның ажаалдазы бөдүүн болур: ында үзээр чаңгыс-даа чер чок. Рульду рейка хевири-биле кылганындан шарнирлер, тягалар, трапеция чок. Ам рульду таарыштыр кылыр дизе, машина адаанче кирбес, ону үстүнден, капотту ажыткаш-ла, кылып болур.

Эрги машинада вентилятор ремень дузазы-биле мотордан дескинип турган, бо автомобильде ону долгаар электри моторун салган, ол шимчедикчиниң температуразы бедий бээрге, боду ажылдап эгелээр.

Автомобиль үлетпүрүнүң заводтары дыка хөй тускай станоктар-биле хандыртынган болур. Ооң эки талазы — бедик бүдүрүкчүлүү, а четпес чүүлү — оларны чүгле кайы-бир тус кезекке таарыштырып каан болуру. Ынчангаш бир модельден өске модельче шилчилге кылырда, аар өртектиг аажок хөй дериг-херекселди солуур апаар, оон-биле кады хөй үе база негеттинер. Чаа бүдүрүлгеде ол четпестер чайлаттынган. Ону дүрген өскерличел дээр автоматчыткан системаларга болгаш бедик бүдүрүкчүлүг шугумнарга үндезилээн. Ындыг дериг бир модельден өскезинче шилчилгени эң кыска хуусаалдарда чорудар болгаш конвейерге хары угда каш-даа модельди тудуп, үндүрер арганы бээр. Продукцияны массалыы-биле үндүрер ындыг бүдүрүлге мурнунда биске турбаан.

«Москвич-2141» — бааза модель. Ооң үндезининге элээн хөй бөлүк машиналар кылдынар. Заводтуң дизайнерлери бичии автобустуң, чүък сөөртүр янзы-бүрү фургоннарның төлевилелин кыла берген.

Заводту чаа дериг-херекселдер-биле хандырарынга ЭДЧ чурттары — Польша, ГДР, Чехословакия дузалажып турарын түңнелинде айтып каалы.

Дмитрий САСОРОВ,
ПМА-ның корр.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

ТАЙБЫҢ ХЕРЭЭНГЕ ШЫНЧЫ

СЭКП ТК-ның Чиигине секретары М. С. Горбачевтуң Францияга аян-чоруу — эрткен неделяның делегейге эң кол болуушкуну болган. Ол бүгү делегейниң найысылалдарынга канчаар-даа аажок улуг кичээнгейни хаара туткан. Ол чүге ындыгыл дээрге, совет удуртукчунуң аян-чоруу ийи чурт аразынга харылзаалардан-даа улуг ужур-дузалыг боор ийи таланың совет-француз харылзааларның делегей амыдыралынга доктаамал фактор болуруниче чүткүлүнде боор турар-дыр.

Кижи төрелгетениң узуткаарының эң чаа чепсектериниң мөөңнеттинген чери кылдыр Европаның хуула бергени амгы үеде, делегей байдалы улам чидигленген турда, М. С. Горбачевтуң ол аян-чоруу онза улуг ужур-дузалыг болган. Ындыг байдал америк администрациязының космосту милитаризастаарының оруунче киргениинден улам-на нарыыдап турар. «Юманите» солунуң демдеглээни-биле алырга, чогум-на ооң ужурундан космос чепсектерин эндере бүдүрерин баш удур болдурбазы-биле холбаштыр боо-чепсекти дужурериниң айтырыглары чугаалажыышкыннарга кол черни ээлээн боор турар.

М. С. Горбачев эң күштүг стратегтиг чепсектерлиг күрүнелерниң кайы хире харысалгалыын онзалап демдеглээн деп, ол солун бижээн. «Совет удуртукчу дайынның эвес, а тайбының херээнге шынчы чорукту онзалап айытканын» англи «Таймс» солун бижээн.

(СЭТА).

ВЕНГРИЯ. Технологияны сайзырангайжыдары, техниктиг баазаны чаартыры республиканың чиик үлетпүрүнүң амгы үеде шиитпирлеп турар чугула сорулгаларының бирээзи болур.

Залаэгерсеге хоорайда адырның мурнакчы бүдүрүлгези болур даараныыга фабриказында «электроннуг бызыкчы» ажылдап турар. Аппарат пөстүң чидириглерин кызырбышаан, кончуг камналгалыы-биле болгаш дүргени-биле быжып турар. Техниктиг чаа чүүл хептиң чаа хевирлерин бүдүрүлгеге дүрген нептередир арганы берип турар. Эр болгаш херээжен пальтоларның, костюмнерниң даштыкы хөй чурттарда сураглыг бергени таварылга эвес. Продукцияның эң улуг садып алыкчызы даштыкы садыгның совет организациялары болуп турар.

ЧУРУКТА: механиктиг дузалакчының ажылын хынап турары.

МТИ—СЭТА-ның фотозу.

НАЙЫРАЛ АЙЫ ЭГЕЛЭЭН

УЛАН-БАТОР. (СЭТА). Моол Арат Республикада Моол-совет найыралдың чаңчыл апарган шалыпчы айы чоруп турар. МАР-ның Улустуң Улуг хуралының Президиумунуң секретары Ц. Готов шалыпчы айны ажыдарының байырлыг хуралынга илеткел кылгаш, совет улус бүгү-ле күжүн чер кырынга тайбыңны быжыглаарын хандырарынче угландырып турарын чугаалаан. Империализмниң, хамыктың мурнунда АКШ-тың реакцылыг күштериниң бурууз-биле делегей байдалының шыңгыы чидигленгени амгы үеде Совет Эвилели, ядролуг айыыл-халапты баш удур болдурбазын, боо-чепсекти эндере бүдүрерин соксадырын болгаш чепсеглениишкинни кызырарын бирги чергениң сорулгазы кылдыр санавышаан, ол талазы-биле практиктиг базымнарны кылып турар. Ооң тодаргай чижээ, СЭКП ТК-ның Чиигине секретары М. С. Горбачевтуң Францияга аян-чоруунуң үезинде киргени хөй талалыг тайбың саналдары боор турар. Советтер чуртунуң тайбыңны болгаш айыыл чок чорукту быжыглаарынче, улустар аразынга кады ажылдажылганы калбартырынче угланган чаа саналдарын МАРН болгаш МАР-ның чазаа, бүгү моол улус бүрүнү-биле деткип турар.

ЧАЗАКТЫҢ БЕДИК ШАҢНАЛЫ

ХАНОЙ. (СЭТА). Хо Ши Мининиң Коммунистиг аныяктар эвилелиниң тугунда Алдын Сылдыс орден чайынналган. Бодунуң хүрээлениңде 4,5 млн. оолдар болгаш кыстарны каттыштырган КАЭ — Төрээн чурттуң революстуг демиселинге, хамаарышпас чорук, хосталга болгаш социализм дээш демиселге аныяктарның киирген улуг үлүү дээш чазактың бедик ол шаңналы-биле демдеглеткен.

Революстуг демиселдиң болгаш даштыкы эжелекчилерге удурланыышкынның чылдарында-даа, социалистиг тургузуушкуннуң фронтузунга-даа вьетнам комсомол моон-биле бежен чыл ажыг үе иштинде эрес-маадырлыг чоруктуң, күш-ажылчы көдүрлүүшкүннүң болгаш кызымаккай ажыл-иштиң үлегер-чижээн көргүзүп келген. Социализмниң материал-техниктиг баазазын тургузарының нарын сорулгаларын шиитпирлээринге эң идепкейлиг кириштишаан, чурттуң комсомолу, бөгүн улус ажыл-агыйының эң улуг тудугларын шефке алган, кур черлерни ажыглалга киирер, чурттуң көдээ ажыл-агый талазы-биле чаа-чаа экономиктиг районнарын тургузар дээш кызымаккай ажылдап турар.

Социалистиг кады ажылдажылга

КУКУРУЗАНЫҢ ЧАА СОРТТАРЫ

Бүгү-эвилелдиң Одессада селекция-генетика институдун хөй чурттарның аграржы эртемденнери билир. Он ийи чыл бурунгаар маңаа көдээ ажыл-агый культуразының селекция болгаш үрезин ажылының теоретиктиг үндезиннерин ажылдап кылыр талазы-биле ЭДЧ кежигүннери чурттарның интернационалдыг координация төвү тургустунган.

Социалистиг чурттарның эртемденнери кады кылыр шинчилелдериниң делгем программазын тургузуп, үргүлчү ужуражып, чаа информацияларны, методиктиг ажылдарны, селекция материалдарын солчуп турганнар. Чижээлээрге, Бүгү-эвилелдиң Одессада селекция-генетика институду венгр Эртемнер академиязының Мартонвашарда көдээ ажыл-агыйның эртем-шинчилел институду-биле эрте болгаш орай эвес быжар кукурузаның хайнактарын үндүрер талазы-биле кады ажылдап турар. Совет таладан ол ажылга көдээ ажыл-агый эртемнериниң доктору Петр Ключко болгаш көдээ ажыл-агый эртемнериниң кандидаты Вячеслав Соколов, а венгр таладан эртемнер докторлары Барталан Долинка болгаш Карой Ковач олар киржип турар. 1976 чылда олар эң-не баштай селекция материалдарының хевирлерин солушканнар болгаш 1981 чылда оларның кады тургускан хайнак үнүштери күрүне шылгалдаларынга кирген.

Одесса болгаш өске-даа областарның колхозтарынче чаа хайнак үнүштерниң үрезиннерин чорудуп турда, Бүгү-эвилелдиң селекция-генетика институдунуң селекция салбырының эртем ажылдакчызы Вячеслав Соколов-биле ужураштывыс.

— Хайнак үнүштерниң аразында орай эвес быжар «ОдМа-3ІОМ» («Одесса-Мартонвашар») деп кукурузаның бөдүүн хайнаан онза демдеглеп болур. Ооң не хевирин — «Сменаны» биске өстүрген, а ада хевирин — «Сувенирни» Мартонвашарга өстүрген. Үнүш ужуп чыдыппас, сыптары белен сынмас, аарыгларга белен алыспас болгаш хоралакчылардан камгалаттынган. «ОдМаның» мындыг үнелиг шынары бар: ооң чемижи быжып турар үеде сыптар болгаш бүрүлери ногаан хевээр артып калыр болгаш ону силос кылдыр ажаап ап болур.

Совет болгаш венгр селекционерлер боттарының эң дээре хайнак үнүштерин бистиң чуртувустуң «кукуруза куржаанда» — Одессаның Кишинёвтуң, Днепропетровскийниң, Харьковтуң, Краснодарның селекция төптеринде, Кубаньда Бүгү-эвилелдиң үнүш өстүрер институдунуң дуржулга станциязында, а ол ышкаш Венгрияда, Болгарияда, Югославияда, Чехословакияда калбаа-биле шенеп турарлар. Ол конкурска орай эвес быжар 26 хайнак үнүштерниң аразындан «ОдМа» бирги черни ээлээн: ийи чыл шенелделер үезинде ортумаа-биле 92,8 центнер дүжүттү берген.

«ОдМа-3ІОМ» хайнак үнүштү Молдавияга эң-не перспективалыг деп күрүне комиссиязы санаан, ында ону тарыырынга үрезиннерни белеткеп эгелээн. Одесса облазында суггат чок черлерге ооң шенелдезин үш чыл дургузунда чорудуп келген: областың сорт участоктарындан гектардан-на 80 центнер үрезинни ап турар.

Ону Делегейниң аграржылар ассоциациязы база сонуургап көргеш, Францияга, Югославияга, Румынияга болгаш өске-даа чурттарга шенеп көрген. Конкурстуг шылгалдаларга «ОдМаның» ортумак дүжүткүрү гектардан-на 89,6 центнер болган.

Совет-венгр «КОД-215Т» деп эрте бызар хайнак база шылгалда эртип турар чаа үнүш болур. Бо удаада ол ажылга Одесса болгаш Мартонвашарның селекционерлеринден аңгыда Украинаның Эртемнер академиязының специалистери база киришкен. Херектиң ужуру чүл дээрге, эрте быжар кукурузаны шенээринге соок чок кыска үелиг зона херек, а ындыг черни Одесса облазындан-даа, ВУР-дан-даа тыппас. Киевчилер ол сортту ам беш чыл дургузунда шенеп келгеннер. «КОД-215Т» кыска хуусаа иштинде быжып ол кавыда районнуттунган хайнактарның дүжүт талазы-биле ажып, гектардан-на 75 хире центнер үрезинни берип турар. Чижээлээрге, Киев областа «Таиевский» совхозка эрткен чылын гектардан-на 97 центнер үрезинни алган. Чоокта чаа совхоз директору Сергей Марченко Одессага чедип келгеш, хайнактажылга участоктарынга хереглээри-биле ада хевирлерниң үрезиннерин бээрин чагаан, чүге дээрге эрте быжар ол хайнак үнүштү ам боттары өстүрүп эгелээрлер.

Венгр эртемденнер «КОД-215Т-ниң» үрезиннерин улам ыңай шылгаары-биле Польшаже болгаш ГДР-же чорудуп бергеннер.

— Олар аңаа база чедиишкинниг болур дээрзинге идегээр бис. Ниитизи-биле эрте болгаш орай эвес быжар хайнактарның сорттарын тургузары кончуг чугула. Ол чорук кукурузаны тараа кылдыр өстүрерринге арганы бээр. Оон-биле кады бис боттарывыстың хайнак үнүштеривистиң чүгле бедик дүжүткүрүн эвес, харын-даа тараазының эки шынарлыын, аарыгларга болгаш хоралакчыларга удур туруштуун чедип алырынче чүткүп турар бис. Бис ам чаа селекция материалы-биле ажылдап турар бис, Мартонвашарда эштеривис-биле улам ыңай кады ажылдажылга хөй чурттарның көдээ ажыл-агый ажылдакчыларынга эвээш эвес ажыктыг чүүлдерни бээр дээрзинге бүзүрээр мен — деп, Соколов чугаалаан.

Бэлла КЭРДМАН.
(ПМА).

Одесса.

БАЙДАЛ ЧОГУМЧАЛЫГ

МЕХИКО. (СЭТА). Сентябрь 19-та болгаш 20-де эң күштүг чер шимчээшкининге таварышкылаан мексикан найысылалда болгаш чурттуң өске-даа районнарында байдал чогумчалыг боор кел чыдар. Бүгү-ле күрүне албан черлериниң ажылы катап эгелээн, ол ышкаш транспорт болгаш өөредилге черлери ажылдап эгелээн. Телефон болгаш телеграф харылзаазының шугумнарын 50 хуу чедир катап тургускан. Эрге-чагыргалар айыылга таварышкан чурттакчыларны ижер суг, газ болгаш электри энергиязы-биле хандырарының дүрген хемчеглерин ап чорудуп турар.

Чер шимчээшкининиң түңнелинде буузулгулаан бажыңнарның буузундуларын арыглаар ажыл долузу-биле чоруп турар. Хоорайның аңгы-аңгы кезектеринден хүннүң-не буузундулар адаандан он-он кижилерниң мага-боттарын тып турар. Айыылдыг таварылга соонда 15 хонук эрткен соонда буузундулар адаанда хөмдүрген кижилерниң амы-тынныг артар аргазы төнген болур ужурлуг деп, специалистер санап турар. Мексикан солуннарның бижип турары-биле алырга, чер шимчээшкининиң түңнелинде найысылалга өлген кижилерниң саны 7 муң ажып турар.

АЖЫДЫЫШКЫННАР

НЬЮ-ЙОРК. 65 млн. чыл бурунгаар бүгү делегейге улуг халап болган, ооң түңнелинде динозаврлар кырлып калган. Ол халап бистиң планетавыска кончуг улуг астероидтиң кээп дүшкениниң болгаш ооң соонда болган экологтуг өскерлиишкиннерниң түңнелинде болган. Ол өскерлиишкиннер, америк эртемденнериниң бодап турары-биле алырга, «ядролуг кыштың» эгелээни-биле дөмей деп турар. «Сайенс» журналдың бижип турары-биле алырга, Чикаго университединиң эртемденнери чугай үезиниң геологтуг карттарында бүгү-ле черлерде — Европадан Чаа Зеландияга чедир черде ховар иридий деп бүдүмелдиң турбуушкуннарындан аңгыда «хөөнүң кончуг хөй кезектерин» таваржып турар.

Бистиң планетавыска дээрден баткан улуг телонуң кээп дүшкени — метеориттерде ховар эвес таварышкылаар иридийниң бары ону айтып турар — бүгү диптерни таварты эрткен оттуг шуурганның чылдагааны болган. Бир эвес астероид далайга-даа, бодап турары-биле алырга, Берингово далайга кээп дүшкен болза, ол бүгү Европага, Азияга болгаш Соңгу Америкага массалыг өрттерни болдуруп болур турган, деп шинчилекчилер санап турар.

(СЭТА).

Кызыл хоорайның Шевченко кудумчузунда 70 ажыг чаштар турар № 22 ясли бар. Оон эргелекчизи Валентина Ивановна Ивантеева 28 чыл ажылдап турар. Чаштарны ашкарып-чемгереринге хоочун повар Раиса Емельяновна Тарасенко база хей чылдарда үлүүн киирип келген.

Бо ясликиң хоочунары аныяк ажылдакчыларга ажыл-ишчи арга-сүмезин берип, дузалаарлар. Аныяк кижизидикчилерден Марина Петровна Агапова, Урана Салчаковна Күжүгет хоочуннарның аргадуржулгазын бүрүнү-биле ажыглап, чаштар-биле кижизидилге ажылын эки организастап турарлар. Галина Афанасьевна Цховребова бичии уругларның база бир бөлүүнде макталдыг ажылдап турар. Бо адаанывыс кижизидикчилер бичии чаштарга эптиг-эвилел. Чаш уругнуң ажы-чанын эки билирлер.

Уруглар янзы-бүрү ойнаарактар-биле ойнап, арыг агаарга кичээлдерни эрттирип турарлар.

ЧУРУКТАРДА: ясликиң бир бөлүүнде уруглар-биле күс дугайында кичээлди кижизидикчи башкы Урана Салчаковна Күжүгет эрттирип тур; чаштар эртенги шакта музыкалыг кичээлде.

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотолары.

АЛЬМАНАХТЫҢ АРЫННАРЫНДА

Тыва чогаалга хандыкшылдыг номчукчуларның четтикпейн маанары — чечен чогаал сеткүүлү — «Улуг-Хем» альманахтың эөлчегліг 60-гы дугаары республиканың ном садыгларында болгаш библиотекаларында чедип эгелээн.

Моон мурнунда үнүп турган альманахтардан моозу бир янзы болганы чугаажок.

Бо чылын демдеглеп эртиргенивис улуг Тиилелгениң 40 чыл оюнга тураскаатынган чогаалдардан эгелээш, найыралдыг кожа-хелбээвис Моолдуң бөлүк чогаалчыларының шүлүктери болгаш чечен чугаалары база ол ышкаш өрүк демдеглелдери ук номерде парлаттынганы сеткүүлдүң арын-шырайын, идейлиг утказын улам байыдып турар.

Дайынның эге хүннеринделе бүзүрелдиң кыйгызы болуп чаңгыланып үнгеш, мунмуң дайынчыларың хей-аъдын көдүргеп «Менң мана» деп Константин Симоновтуң кайгамчыктыг шүлүүнүн тыва дылче чедимчелиг очулгазы база өске шүлүкчүлериң ынакшыл, эрес-маадырлыг чоруктар сынниккен шүлүктерин өөрүшкү-биле номчуур бис.

«Херии черден бижээн
чагаам
Келбезе-даа, мени мана,
Хамык өөрүм чөгел
төткеш,
Кажса-даа мени мана».

Бар, чок деп чугаалажып турган берге өйде мындыг күчүлүг бүзүрел сынниккен одуруглар кымны чалгынналдырбаан боор!

Бистиң тыва эки турачыларывыстың кан дег быжыг тура-соруун, оларның дайын шөлдеринге чаңгыс иениң төлдери дег эп-найыралдыг тулчуп чорааның төөгүн чугаалаан сактышкынарны улуг сонуургал-биле номчуур бис. Эң ылаңгыя эки турачылар Михаил Сундуйнуң, Василий Белеккейниң демдеглелдери сагыштан ыравас. Чүге дээрге, олар ук тулчуушкуннарның дириг киржикчилери болгаш тиилелге дээш үзел-чүткүлдүң эдилекчилери болуп, ук болуушкуннарны судалдыг холдарыбиле туттуп, сүлүг каракгары-биле көргеннер болгай.

Бистиң тыва эки турачыларывыстың ат-даңзыгын тодаргайлап тургүзар болгаш арай будулчак чүүлдерни катап тодарадыр соруглары салган төөгү эртемнериниң кандидады Юрий Лудужапович Аранчынның «Дөртку эки турачылар эскадрону» деп чүүлү хей-хей номчукчуларга чаа-чаа немелде билиглерни бээр чугаажок.

Чаа үнген альманах бодунуң номчукчуларынче узун оруун уламчылавышаан.

М. ДОРЖУ.

«МОЛОДЕЖЬ ТУВЫ» СОЛУННУҢ ШАҢНАЛЫ ДЭЭШ

«Молодежь Тувы» солуннуң шаңналы дээш чаңчыл болган ажык маргылдаа (кросс) «Сайлык» кафезиниң чанынга алаакка болуп эрткен. Аңаа школалардан, ортумак өөредилге черлериндеи болгаш чамдык албан организация черлериндеи 10 ажыг командаларның 200 ажыг спортчулары киришкеинер.

500, 800 1000 метрниң дистанцияларынга ооллардың, уругларның, а 2000, 3000 метрге эр улустуң чарыжы болган. Школачылар 5 класстан 10 класска чедир, харназы болгаш класстар айыбиле чарышкан.

500 метрге школачы уруглар аразынга чарышка 5 классчылардан № 15 школаның өөреникчизи Ольга Бузыкаева, 6-гы классчылардан Юля Смелых, 7 классчылардан Светлана Перестова олар бирги черии алганнар. 800 метриң дистанциязынга 8-ки классчылардан № 8 школаның өөреникчизи Людмила Маслйкова, 9 классчылардан № 2 школаның өөреникчизи Сайлык Ойдуп-оол, 10 классчылардан № 15 школадан Людмила Дряхлова олар тиилекчи болган.

Ооллардан 1000 метрге 8-ки классчы Александр Тимонин, 2000 метрге 9 классчы Федор Никифоров, 3000 метрге Владимир Тимков (шупту № 14 школаның өөреникчилери) бирги черже үнгейнер.

Команда аайы-биле бирги черии № 15 школа, ийиги черде № 14 школа, школа-интернат үшкү шаңналдыг черлерни алган.

Ортумак өөредилге черлериндеи 1000 метриң чарыжынга херээжен улустан кедээ ажыл-агый техникумунуң сургуулу Людмила Дроздованың үези 4 минута 10,5 секунда, а 3000 метрге Евгений Илюхинниң үези 10 минута 11 секунда болуп, эки түнелди көргускеиниер.

Ортумак өөредилге черлериндеи № 11 профтехучилищениң командазы бирги черни, ийигизин башкы училищезиниң командазы алган. Бо маргылдаага Кызылдың үлегерлиг театрынга концерт. 20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!». «Домашний цирк». Мультфильм. 20.15— «Кадыкшыл». 21.00 — «Үе». 21.35 — «Зеленая энергия». Эртем-нептерелдиг фильм. 21.45—23.15 — Хоккей талазы-биле ССРЭ-ниң чемпионады. ЦСКА — СКА. В. И. Ленин аттыг Төп стадионуң Спорт ордузуидан дамчыдылга.

13. ВОСКРЕСЕНЬЕ

БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». 8.40 — Зарядкаже, чыскаалыңар! 8.20 — Чурук бүрүзүнде — хүн. 8.35 — Орус чугаа. 9.05 — Ритмниг гимнастика. 9.35 — «Слово о дружбе». ССРЭ болгаш Йемен Улус Демократтыг Республиканың кады ажылдажылгазының дугайында док. фильм. 10.05 — Белоруссияның «Сяты» улус музыказының ансамблиниң концерти. 11.05 — Уругларга фильм, «Бесстрашный атаман». 12.20 — Хостуг хүреш талазы-биле делегей чемпионады. Венгриядан дамчыдылга. 13.05 — Омскиниң телестудиязының программазы. 14.05 — Мультфильмнер: «Непоседа», «Самый маленький гном». 14.25 — Бистиң корреспондентилеривис чугаалап тур. 14.55 — «Четыре клоуна под одной крышей». Фильм-концерт. 15.55 — Улусчу чогаадылга дугайында телепрограммаларның VI делегей фестивалы — «Челээш». «Фиесты ортулуктары» (Филиппины). 16.15 — «Тайбың болгаш аныяктар». 16.50 — «Достучаться до сердец людей». ССРЭ-ниң улустуң чурукчузу А. М. Шиловтуң дугайында док. фильм. 17.30 — «Белый шаман». Үш сериялыг уран-чечен телефильм. 1-ги сериязы. 18.50 — «Город новый. Город древний». Док. фильм 19.10 — Шылгарақгай совет композиторлар — Ленинчи шаңналдың лауреаттары. Т. Хренников. 20. 20 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!» «Солнышонок», «Андрейка и теминота». Мультфильм. 20.15 — К. Бустоманте (Испания) ырлаар. 20.50 — «Пока еще зима вдали...». Док. телефильм. Литваның бойдузунуң дугайында. 21.00 — «Үе». 21.35—23.00 — «Командировка». Уран-чечен фильм.

Оһаар

Бөгүн республикага бүргеп, булуттаар. Харлыг чаъс чаар. Соңгу-барыын чүктен хаттың күжү секундада 8—13 метр, куштелгенде 15 — 20 метр чедер. Агаарның температуразы дүне 2 градус чылыгдан 3 градус соор. Хүндүс 5 — 10 градус чылыг.

Кызылга бүргеп, булуттаар. Харлыг чаъс чаар. Дүне 3 — 7 градус соор, хүндүс 8 — 10 градус чылыг болур.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

Кино

ОКТЯБРЬ 9-ТА

«НАЙЫРАЛ»: «Внимание! Всем постам...» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Оглянись» 14.00, 16.00, 18.00, 19.40 шактарда.

«ВОСТОК»: «Сезон чудес» 15.00, 17.40, 19.30 шактарда.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ ЧУРТТАКЧЫЛАРЫНГА

«Каа-Хем» хөмүр-даш разрезиниң «Серебрянка» деп санаторий - профилакторийи капитал сепгелгениң сөөлүнде бо чылдың октябрь 10-да база катап ажыттынганын профэвилелдериң Тыва область чөвүлели дыңнадыр тур. Электри чыры-биле эмнээриниң, күш-культура эмнээшкининиң, массажтавырының, изиг бус-биле - эмнээриниң, ингаляцияның кабинеттерин профилакторийде дерээн. Бүрүлерлиг, кислородтуг, иодобромнуг, күгүрводородтуг ванналарны ажыглап турар. Улус ажылагыйының бүгү ыдыктарының ажылдап-даа, дыштанып-даа турар ажылчыннарын болгаш албан-хаакчыларын санаторий-профилакторийге эмнээр.

Чүрек, хан-дамыр системазы, шимчээшкин органнары, тыныш болгаш нерв системаларының органнары аараан таварылгада санаторий-профилакторийге эмнener.

Эмнээриниң хуусаазы 24 хүн. Путёвканың чартык телевириниң өртээ 22 рубль. Эмнеп турар эмчилериниң тургусканы санаторий-курорт карталарын ёзугаар хамаатыларны санаторий-профилакторийге хүлээп алыр.

Эмненирин күзээнер ажылдап турар черлериниң аайыбиле профэвилел комитеттеринге дилег киирер.

Санаторий-профилакторийге болгаш ажылдап турар черлеринге хамаатыларны автобус-биле доктаатхан шактарында чедирер.

Профкомнуң дилег бижин, санаторий-курорт картазы, паспорту бар турда, путевканы профоблчөвүлелдиң сакхөө килдизиинден садып ап болур.

Билдинмээн айтырыгларның тайылбырын дараазында адрести болгаш телефоннарны ёзугаар ап болур: Кызыл хоорай, Кочетов кудумчузу, бажың № 30, кабинеттер № 18, 20. Телефоннары 2-43-61, 2-42-41.

Профилакторийниң автобузунуң чоруур шактары:

«Тудуг кезектери» комбинаттан 17.15—18.15 шактарда.

«Тыва завод» деп автобус доктаар черден 17.25—18.25.

«Хоорком» деп автобус доктаар черден 17.35—18.35.

«Восток» деп автобус доктаар черден 17.40 — 18.40.

«Школьная» деп автобус доктаар черден 17.50—18.50 шактарда.

Профилакторийден эртенин-не хүн бүрүде 7.00, 8.00 шактарда автобус хоорай киирер.

1985 чылда профилакторийге хүлээп алырының хуусаадары:

Октябрь 10, ноябрь 4, декабрь 2.

1986 чылда санаторий-профилакторийниң ажылдаар хуусаалары немей чарлаар.

ЧЫЛДАГААНЫ ЧУДЕЛ?

Ажылчы чоннарның амыдырал болгаш культура хандырылгазын улам ынай эккиждер дугайында доктаамал сагыш салышкынны Коммунистиг партия болгаш Совет чазак иелергейлевишаан, сөөлгү үеде чугула шинчилерни хүлээп алганы бүгүдеге билдингир болгай. Ындыг турбуже, Кызылдың «Телеательези» чоонуң телевизор септээр дугайында чагыгларын ыракта чедир хандырбайн турар.

Мээң телезизорум бо чылдың июльда үрелген. Септелдяя-биле «Телеательеге» ынчаарда дужаадым. «Бир неделя болгаш чедип келинер, белеи болур» деп, мастер кижи харыылады. Чеди хонганда чедип келдим, «ам-даа белеи эвес» деп харыылады. Оон бээр хей чеди хонуктар эрткен. Октябрьның эгезинде келдим: «Ам-на белеи» деп, харыылаш, берип кагды. Амыравас аргажок: телевидение дээрге, бүгү чуртта ышкаш, бистиң республиканың чонунуң культура амыдыралынга шагдала чугула чүүлдериң бирээзи болу берген болгай.

Бажынга теледамчыдылгалар көөр дээш телевизорувусту ажылдадыптывыс. Оон даш-шимээйи келгей, үнү көнгүс дыңналбас, сыылаар, дазылаар болду. Даартазында катап эккелдим. «Чеди хонгаш, келиңер» деп, харыы мындыг. Чеди хонук эрткен, база-ла белеи эвес. Мен ышкаш, чагыгларын маңаан хамаалылар «Телеательеде» эмгежок болду. Чылдагааны туде ирги?

Ч. ООРЖАК.

«Тыва тудуг» трестиң 48-ки тудуг эргелиигге бызаанчылар, малярлар, плита салыкчылары, а ол ышкаш устунде айыткан профессиялларга өөреникчилер, а тур ажылдаары-биле секретарымашинакчы, кол механик, чиик автомашинага чолаачы херек. Бот кижилерге общежитие, өг-бүлелиглерге оочур ёзугаар квартираларны бээр.

Айтырыгларны дараазында адресче чорудар: Кызыл хоорай, Складская кудумчузу 1а, телефон 2-28-33.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ОКТЯБРЬ

9. СРЕДА

БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — Шыдыраа талазы-биле делегей чемпионады. Информастыг үндүрүлге. 9.10 — Футбол дугайында допчулал. 9.35 — «Аян-чорукчулар клуву». 10.35 — «В последнюю минуту». Уран-чечен телефильм. «Хайыра чок фронт» деп бөлүктен. 1-ги сериязы. 11.30—11.35 — Медээлер. 14.15 — Медээлер. 14.35 — «Сезен чылдарның коммунистери». «Джотто Гугичия», «Моя Чукотка». Док. фильмнер. 15.10 — Музыкант Г. Черны-Стеваньскиның портреди. Польшадан дамчыдылга. 15.45 — «Сээн ленинчи библиотекаң». В. И. Ленин — «Материализм болгаш эмпириокритицизм». 16.15 — «Ярославль и Ярославчи». Док. телефильм. 17.05 — «...Он алды чедир болгаш оон улуг назы». 17.50 — К. Сенс-Санс. Оркестрлиг фортепианога ийиги концерт. 18.15 — Чурук бүрүзүнде— хүн. 18.30 — «Бир эвес кадык болуксазыңза». Академик Н .М. Амосов-биле беседа. 18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — Балет артистериниң оюн көргүзүү. 19.25 — Тайбың болгаш аныяктар. 20.00 — «Смерть на вилле». Уран-чечен фильм. 10.20 —Мультфильмнер: «Три поросенка», «Спортландия». 10.50 — «Смерть на вилле». Уран-чечен телефильм. «Хайыра чок фронт» деп бөлүктен. 11.50 —11.55 — Медээлер.

14.15 — Медээлер. 14.35— «Край Днестровский». Док. телефильм. 15.25 — КУДРиуң уран чүүл коллективтериниң оюн көргүзүү. 15.55— «Хуу салдылы». Демироруккчуның тускай эртеминиң дугайында. 16.25 — Каунастың политехниктиг институдуңуң Литва ССР-ниң «Нямунас» ыр болгаш танцының алдарлыг коллективиниң концерти. 16.55 — Хөлүг стартар. 17.40 — Арфа квартединиң оюну. 18.00 — Миллионарның ленинчи универ-

ситеди. Күш-ажыл — ниитилел — кижи. 18.30 — «Бир эвес кадык болуксазыңза». Академик Н. М. Амосов-биле беседа. 18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — Мультфильмнер: «Птичий праздник», «Крот и ёж». 19.20 —Футбол талазы-биле делегей чемпионадының шилип алыр маргылдаалары. Данияның шилиндек командазы — Швейцарияның шилиндек командазы. Даниядан дамчыдылга. 20.05 — «Ночная находка». Уран-чечен телефильм. «Хайыра чок фронт» деп бөлүктен. 21.00 — «Үе». 21.35 — «Каржы тулчуушкуидан тиилекчилер болуп үнер». 22.15 — «Төрээн черинге ынакшыл-биле». Күрүненин төп концерт залынга «Песняры» ансамблдиң концерти. 22.45—23.05 — Бөгүн делегейде.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — Эртенги гимнастика. 8.15 — «Такое короткое лето». Док. телефильм. 8.35; 9.40 — М. Ю. Лермонтов — «Калашников садыгы дугайында ыр». 7 класс. 9.00— «Орел». Эртем-нептерелдиг фильм. 9.10; 12.05 — Испан дыл. 10.05 — Даштыкының чурулга уран чүүлү. «Дрезден галереязының үнелиг чүүлдери» 10.35 — В. А. Жуковский. 11.35 — Эртем болгаш амыдырал. 12.45 — «Заводы будущего». Эртем-нептерелдиг фильм. 12.55 — «Криница». Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры, маадыр-ие К. И. Михнюк дугайында телеочерк. 13.40 — «Строгая мужская жизнь». Уран-чечен фильм. 15.10— 15.15 — Медээлер.

18.00 — Медээлер.

КЫЗЫЛДАН

18.15 — «Девичьи перепевы». Фильм-концерт». 18.45— «Ажылчын-салгал». Кызылдың № 1 болгаш 4 профессионал-техниктиг училищелериндеи дамчыдылга. 19.05 — Киножурнал. 19.15 — «Азия төвү». Программада: «Октябрь 13 — Кедээ ажыл-агый ажылдакчыларының хүнү». Дамчыдылгага Тыва АССР-ниң кедээ ажыл-агый министриниң бирги оралакчызы Б. Б. Балчыр киржир. «Кыштаглаашкын шалыпчы фронт». «Х Улуг хурал» совхозта партком секретарыы Д. М. Монгуш чүве чугаалаар. Медээлер. 19.55 — Чарлалдар.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!». «Рекс осенью». Мультфильм. 20.15 — Ритмниг гимнастика. 20.45 — «Служба улыбки». Док. телефильм. 21.00 — «Үе». 21.35 — «На исходе лета». Уран-чечен телефильм. 22.45 — Хореографтыг бичии оюннар. Фильм-концерт. 21.35 — «На исходе лета». Уран-чечен фильм. 23.20—00.00 Баскетбол талазы-биле Европа чемпионнарының кубогу. «Жальгирис» (Каунас) — «Словиафт» (Братислава). Каунастан дамчыдылга.

11. ПЯТНИЦА

БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — Шыдыраа талазы-биле делегей чемпионады. Информастыг үндүрүлге. 9.10 — «На исходе лета». Уран-чечен телефильм. 10.20 — XVIII вектиң вокалдыг орус лирика. Свердловскиден дамчыдылга. 10.50 — «Ночная находка». Уран-чечен телефильм. «Хайыра чок фронт» деп бөлүктен. 11.45 — «Пермская деревянная скульптура», «Гобустан». Док. телефильмнер. 12.15—12.20 — Медээлер.

14.15 — Медээлер. 14.30 — «Будни одного района». Док. телефильм. 15.00 — Ф. Лист. Венгр рапсодия. Делегей конкурстарының лауреады В. Бакк күүседир. 15.10 — «По Испании». Киноочерк. 15.40 — Орус чугаа. 16.10 — Во хуулгаазын делегей. 17.45 — «Дем каттыштырылгазы». Тележурнал. 18.15 — Шыдыраа талазы-биле делегей чемпионады. Информастыг үндүрүлге. 18.30 — Силериң бажыңынарда чечектер. 18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — «Чем мы можем помочь?». Алкоголизмниң хоразының дугайында эртем-нептерелдиг фильм. 19.10 — Уран гимнастика талазы-биле делегей чемпионады. Испаниядан дамчыдылга 19.55 — «Три икс умолк навечно». Уран-чечен телефильм. «Хайыра чок фронт» деп бөлүктен. 21.00 — «Үе». 21.30 — Кедээ ажыл-агый ажылдакчыларынга тураскаатхан концерт . 22.45—23.05 — Бөгүн делегейде.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — Эртенги гимнастика. 8.15 — «Пятый передел». Док. телефильм. 8.35; 9.40 — Тээгу. 4 класс. Крепостной кедээде. 9.00; 13.10 —Англи дыл. 9.30 — Техниканың чаа кылыглары. 10.05 — «Бойдус эртеми» деп дамчыдылганың почтазы. 10.35; 11.40 — Тээгу. 7 класс. Киев Орузу. 11.05 — Я. Смеляковтуң поэзиязы. 12.10 — Нияти биология. Хевирииң критерийлери болгаш тургузуу. 12.40 — География. Крым. Кавказ. 13.40 — Обществоведение. «Улусчу эрге-чагырга». 14.10 — «Кан ынчаар катказ». (И. Островскийниң амыдыралының болгаш чогаадылгазының арынпары). 14.55 — «Электроника болгаш бис». 15.25— 15.30 — Медээлер.

18.00 — Медээлер.

КЫЗЫЛДАН

18.15 — Уругларга фильм. 18.25 — «Ажылчын салгал». Тыва АССР-ниң профтехөөредилге талазы-биле эргелелиниң начальныгы Я. В. Сарбаанның чугаазы. 18.35 — Киножурнал. 18.45 — «Азия төвү». Программада: «Октябрь 13 — Кедээ ажыл-агый ажылдакчыларының хүнү». Тыва АССР-ниң кедээ ажылагый министри И. Г. Лавриненконуң чугаазы. Медээлер. 19.15 — Телемедээлер. 19.25 — «Челээш». Кедээ ажылагый ажылдакчыларының хүнүнге тураскаатхан программа. Дамчыдылгага кедээ ажыл-агыйның аныяк мурнакчылары киржир. 19.55 — Чарлалдар.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!». «Крошка енот». Мультфильм. 20.15 — Чүнү номчуурул. 21.00 — «Үе». 21.30 — «Кое-что из губернской жизни». Уран-чечен телефильм. 23.00 — «Сергей Есенин». Док. фильм. 00.00—01.00 — Хоккей талазы-биле ССРЭ-ниң чемпионады. «Торпедо» — «Динамо» (Москва). «Химик —«Спартак». Горький болгаш Воскресенск хоорайлардан дамчыдылга.

12. СУББОТА

БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — Чурулга уран чүүлү. «Музейге белек кылдыр...» 9.20 — «Гвинея мугулдурунуң эртинези». Киноочерк. 9.50 — Барааннар. Ачы-дуза чедирери. Чарлалдар. 10.20 — ИХМ-ниң үрер хөгжүм оркестриниң концерти. 11.05 — «Ночная находка». Уран-чечен фильм. «Хайыра чок фронт» деп бөлүктен. 12.10 — «И. Сохадзе ырлаар». Фильм-концерт. 12.40 — Уран гимнастика талазы-биле делегей чемпионады. Испаниядан дамчыдылга. 13.35 — «Өг-бүле болгаш школа». Тележурнал. 14.05 — Улусчу чогаадылга дугайында телепрограммаларның VI делегей фестивалы — «Челээш». «Фиесты ортулуктары». 14.25 — Бөгүн делегейде. 14.40 — Чогаалчы болгаш амыдырал. 15.40 — Уругларга фильм. «Мой генерал». 1 болгаш 2-ги сериялары. 17.50 — «Дириг амытаннар амыдыралы. 18.50 — Мультфильмнер. 19.20 — «Чеве, кыстар!». Краснодар крайның малчыннары — кедээ ажылагыйының херзожен ишчилериниң конкурузу. 21.00 — «Үе». 21.35 — «Свинарка и пастух». Уран-чечен фильм. 23.00—23.05 — Медээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — Эртенги гимнастика. 8.15 — Бир эвес кадык болуксазыңза. (Күш-культуржга сүме). 8.30 — «Где гнездится горлица». «Горожанки». Док. телефильмнер. 9.00 — «Эртенги почта». Музыкалыг дамчыдылга. 9.30 — Баг кагар спорт талазы-биле ССРЭ-ниң чемпионады. Евпаторийден дамчыдылга. 10.00 — Бистиң садывыс. 10.30 — «Документалдыг экран». 11.30 — «Бурунгу музыкага сонуургалдылгларга». Ригадан дамчыдылга. 12.00 —Казах телевиденииниң программазы. 13.00 — «С песней по жизни». Кино-концерт. 13.45 — Бүгүдеге стадион. 14.15 — «Не бойся быть добрым». Док. телефильм 14.45 — «Хуулгаазын адыгжы». Дрезденниң «Земперопера» театрының шинзи. 17.45 — «Чурттарда болгаш диптерде». «Тиль Уленшпигель». (ГФР), «Бельгийские горда» (Франция). 18.30 — Узеир Гаджибековтуң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болганынга тураскаатхан ССР Эвилелиниң Күрүненин үлегерлиг театрынга концерт. 20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!». «Домашний цирк». Мультфильм. 20.15— «Кадыкшыл». 21.00 — «Үе». 21.35 — «Зеленая энергия». Эртем-нептерелдиг фильм. 21.45—23.15 — Хоккей талазы-биле ССРЭ-ниң чемпионады. ЦСКА — СКА. В. И. Ленин аттыг Төп стадионуң Спорт ордузуидан дамчыдылга.

13. ВОСКРЕСЕНЬЕ

БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». 8.40 — Зарядкаже, чыскаалыңар! 8.20 — Чурук бүрүзүнде —хүн. 8.35 — Орус чугаа. 9.05 — Ритмниг гимнастика. 9.35 — «Слово о дружбе». ССРЭ болгаш Йемен Улус Демократтыг Республиканың кады ажылдажылгазының дугайында док. фильм. 10.05 — Белоруссияның «Сяты» улус музыказының ансамблиниң концерти. 11.05 — Уругларга фильм, «Бесстрашный атаман». 12.20 — Хостуг хүреш талазы-биле делегей чемпионады. Венгриядан дамчыдылга. 13.05 — Омскиниң телестудиязының программазы. 14.05 — Мультфильмнер: «Непоседа», «Самый маленький гном». 14.25 — Бистиң корреспондентилеривис чугаалап тур. 14.55 — «Четыре клоуна под одной крышей». Фильм-концерт. 15.55 — Улусчу чогаадылга дугайында телепрограммаларның VI делегей фестивалы — «Челээш». «Фиесты ортулуктары» (Филиппины). 16.15 — «Тайбың болгаш аныяктар». 16.50 — «Достучаться до сердец людей». ССРЭ-ниң улустуң чурукчузу А. М. Шиловтуң дугайында док. фильм. 17.30 — «Белый шаман». Үш сериялыг уран-чечен телефильм. 1-ги сериязы. 18.50 — «Город новый. Город древний». Док. фильм 19.10 — Шылгарақгай совет композиторлар — Ленинчи шаңналдың лауреаттары. Т. Хренников. 20. 20 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!» «Солнышонок», «Андрейка и теминота». Мультфильм. 20.15 — К. Бустоманте (Испания) ырлаар. 20.50 — «Пока еще зима вдали...». Док. телефильм. Литваның бойдузунуң дугайында. 21.00 — «Үе». 21.35—23.00 — «Командировка». Уран-чечен фильм.

Шын Редакциянын адреси:

667000. Кызыл. Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 3. Телефоннары: редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-23-54 харыысалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи аймыдыра болгаш үлеттүр килдистеринин 2-31-75, пропаганда болгаш совет тургузуг килдистеринин 2-37-13, чагаа килдизининң 2-41-27, информация килдизининң 2-20-60, культура килдизининң 2-23-54; кедээ ажыл-агый килдизининң 2-21-47, корректорларның 2-27-41 бухгалтерияның 2-12-45

Солун неделяда 6 катап үнер.

Чагыг № 3140.

Тыва АССР-ниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының дерективинин талазы-биле күрүне комитединиң типографиязы. Кызыл. Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1.

ТС—00662